

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta

práce bakalářská

Autor práce: Michal Šyřínek

Dekorace římských zbrojí, a zbroje p ehlídkové
Decorations of roman armour and parade armour

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Musil, PhD.

Datum odevzdání:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité
prameny a literaturu.

Michal Šyřínek

Obsah

ABSTRAKTY	4
ÚVOD.....	5
<i>část I: Součásti římské zbroje.....</i>	<i>8</i>
ÁST I. 1: PÍLBY	8
ÁST I. 2: PANCÍ E.....	8
ÁST I. 3: NÁHOLENICE	9
ÁST I. 4: TMIT.....	9
ÁST I. 5: OPASEK	9
ÁST II. VÝROBA	10
ÁST II. 1 VÝROBA PÍLEB TYPU HAGENAU.....	10
ÁST II. 2 VÝROBA PÍLEB TYPU WEISENAU.....	11
ÁST II. 3 VÝROBA PÍLEB TYPU NIEDERBIEBER.....	12
ÁST II. 4 VÝROBA SPORTOVNÍCH PÍLEB.....	12
ÁST II. 5 VÝROBA MUSKULÁRNÍCH PANCÍ	15
ÁST II. 6 VÝROBA TUPINOVÉ ZBROJE	17
ÁST II. 7 VÝROBA KROUŤKOVÝCH ZBROJÍ.....	18
ÁST II. 8 VÝROBA ZBROJÍ LÁNKOVANÝCH.....	19
ÁST II. 9 VÝROBA NÁHOLENIC.....	21
ÁST II. 10 VÝROBA TMIT	21
ÁST II. 11 VÝROBA OPASK	22
ÁST II. 12 VOJENSKÁ VÝROBA.....	23
ÁST II. 13 ZPRACOVÁNÍ KOV	24
ÁST II. 14 TVORBA DEKORU.....	24
SHRNUTÍ.....	25
ÁST III: VÝZDOBA PÍLEB	27
ÁST III.1: TYP HAGENAU	27
ÁST III. 2: TYP WEISENAU.....	27
ÁST III. 3: TYP NIEDERBIEBER.....	28
ÁST III. 4: SPORTOVNÍ PÍLBY	28
<i>Shrnutí:</i>	<i>30</i>
ÁST IV: VÝZDOBA PANCÍ	31
ÁST IV.1: MUSKULÁRNÍ PANCÍ E.....	31
ÁST IV.2: TUPINOVÉ ZBROJE.....	33
ÁST IV.3: KROUŤKOVÉ BRNĚNÍ.....	34
ÁST IV.4: LORICA SEGMENTATA	35
SHRNUTÍ.....	35
ÁST V: VÝZDOBA NÁHOLENIC	36
SHRNUTÍ.....	36
ÁST VI: VÝZDOBA TMIT	37
SHRNUTÍ.....	39
ÁST VII: VÝZDOBA OPASK	40
SHRNUTÍ.....	40
ÁST VIII: VYHODNOCENÍ DEKORATIVNÍCH MOTIV	41
SHRNUTÍ.....	43
ZÁVĚR	44
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	46

Abstrakty

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav pro klasickou archeologii

Práce bakalářská

Autor práce: Michal Syřínek

Téma práce: Dekorace římských zbrojí, a zbroje pohledkové.

Vedoucí práce: doc. Jiří Musil

Rok odevzdání: 2014

Cílem této práce je zmapovat proces výroby římské zbroje, její podoby a primární dekor a jeho motivy. V novat se bude jak pancířem, přilbám, náholenicím, tak štítem a opaskem. časové zaměření je pak na celé období principátu a po celém území říše, i za jeho hranice, pokud tam noha římského vojáka vstoupila.

Římské vojsko bylo nejsilnějším a nejúspěšnějším válečným strojem světa po témuž období a její vybavení tuto skutečnost reflektovalo. Římské vybavení mohlo nést od drobných a jednoduchých motivů, až po náročné a ohromující ukázky uměleckého umu. A bylo římské vybavení zdobeno nespočetnými motivy, z nichž některé byly oblíbenější než jiné a jsou to ty, které jsou spojeny s římským vojskem, jeho božstvy, nebo ochranou před neštěstím.

Charles University in Prague
Faculty of Arts
Institute for Classical archaeology

Bachelor degree thesis

Author: Michal Syřínek

Theme: Decorations of roman armour and parade armour.

Supervisor: doc. Jiří Musil

Submission date: 2014

The aim of this thesis is to map the way of manufacturing of roman armour, its appearance and primarily decoration and its motifs. It will contain body armour, helmets, greaves, shields and belts. In terms of time its main aim is period of principate in terms of place, it will concentrate on all empire and beyond, wherever the foot of roman soldier stood.

Roman army was the strongest and most efficient war machine of the world for almost five hundred years and its equipment reflected that. Roman equipment could bear from small and simple motifs to elaborate and stunning demonstration of craftsmanship. Although the roman equipment was decorated in countless ways, some of them were more favoured than others and the favoured ones are connected with roman army, its gods or protection against bad luck.

Úvod

Cílem této práce je zmapovat proces výroby římské zbroje, její podoby a primární dekor a jeho motivy. V novat se bude jak pancířem, přilbám, náholenicím, tak štítem a opaskem. Právní záměny je pak na celé období principátu a po celém území říše, i za jeho hranice, pokud tam noha římského vojáka vstoupila. Je to poněkud ambiciózní cíl, avšak tato bakalářská práce si neklade za cíl zmapovat tyto podmínky kompletně, pouze se snaží vybrat mezi nepřeberným množstvím materiálů ty nejzajímavější, nebo nejzajímavější.

Římská vojenská archeologie se těší v české oblasti již od samotného vzniku archeologie. Jsou to úchvatné podmínky a přítomnost nespočetů dobře organizovaného a profesionálního válečného stroje jakým byla římská armáda. Existují celé řady autorů věnující se této problematice obecně a velké množství literatury. K výrobě a typizaci jsou nejvíce nápomocná dvě díla věnující se problematice římských militárií, zprvu je to dílo britského archeologa H. Russel Robinsona (*The armour of imperial Rome. First Edition. London. Arms and Armour Press. 1975.*) zaměřené na oblast konstrukce a typizace římské výstroje, které a je staré již téměř 40 let stále má co nabídnout. Tato kniha byla velkou pomocí pro kapitoly v nované výrobě římských zbrojí a je dodnes obdivovaným dílem ve svém oboru. Její nevýhodou je však již dříve zmíněná publikace, nebo nemůžeme zohledňovat nové trendy, nálezy a zjištění v oblasti římské zbroje.

Jako druhou je potřeba zmínit knihu britských archeologů M. C. Bishopa a N. C. J. Coulstona (*Roman military equipment: From Punic Wars to the fall of Rome. First Edition. London. B. T. Datsford Ltd. 1993*) tato kniha mapuje římskou vojenskou výstroj v časovém rozmezí od Punických válek až do pádu říše a věnuje se i podmínkám denní potřeby vojáků, stanům, zbraním a tak dále. Práce je svou rozsáhlostí a zpracováním neocenitelným zdrojem pro sledování vývoje římského vojenského vybavení ve výše zmíněné době.

Pro jezdecké vybavení byla nedocenitelným zdrojem díla Marcuse Junklemanna (*Die Reiter Roms. Teil 3, Zubehör, Reitweise, Bewaffnung. First edition. Mainz. Philipp von Zabern. 1992*), (*Römische Kampf- und Turnierrüstungen: Sammlung Axel Guttman. First Edition. Mainz. Philipp von Zabern. 1997* (ve spolupráci H. Bornem)) a (*Reiter wie Statuen aus Erz. First Edition. Mainz. Philipp von Zabern. 1996*) která se zabírala jejich výzdobou a výrobou.

V obecnější rovině se římskému vojsku věnují dvě zde použité publikace, totiž dílo Petera Connolyho (*Greece and Rome at war. Second Edition. London. Greenhill Books.*

1998.) a Adriana Goldsworthyho (Armáda starého říma. 1. edice. Praha. Slovart. 2010. přeložila Lenka Svobodová. Helena Vacinová.).

V této práci je použito i řada dalších zdrojů a užití z časopisů, monografií, nebo článků zveřejněných na internetu.

Téma římských militárií je tedy tématem často zpracovávaným, stejně tak téma zbrojí, cílem této práce je však kromě tradičních témat, tedy výroby a vzhledu římských zbrojí zpracovat také některé z nejčastějších motivů na nich vyobrazovaných a také zmínit výjevy netradiční, které se na některých kusech výzbroje dochovaly.

Práce je strukturována následovně.

V první části je krátce uvedeno k čemu se jednotlivé části zbroje užívaly a jak fungovaly.

Druhá část je věnována výrobě a zbrojních součástí, je rozdělena dle jednotlivých typů, první podkapitolou jsou přilby, u nich bylo použito dělení na typy podle meckého modelu, a to typ Hagenau, Weisenau, Niederbieber a přilby pro jezdecký sport (podrobnější dělení přilby v této podkapitole). Vzhledem k použité literatuře se nabízelo použítí systému dělení podle H. R. Robinsona, které je více detailní, nakonec však byla dána přednost kontinentálnímu systému, který je jednodušší a navíc je použitelný i pro nové nálezy nezapadající do Robinsonova systému, ten byl vytvořen aby dělil přilby podle znalostí poplatné době vydání jeho knihy (1975) a dnes do něj již nemusí některé nové nálezy nutně zapadat. U sportovních přilb je dán děraz na typologii podle meckého archeologa Marcuse Junklemana. Část věnovaná zbrojím se zaměřuje na jejich podobu a výrobu, především u muskulárních pancířů je dán děraz na dohady ohledně materiálu, ze kterého mohl být tyto zbroje vyráběny. U kroufkových, šupinových a lánkových zbrojí je představa poměrně jasná, proto je zde více prostoru věnováno tomu jakým způsobem byly vyráběny a jejich typizaci. Podobně je tomu u štítů, náholenic a opasek. V závěru kapitoly se pak zaměříme na výrobu vojenského materiálu a pokusíme se zodpovědět, zda byly v období principátu vybavení pro armádu zásobováno z vojenských, nebo civilních zdrojů, také na zpracování kovů pro armádní výrobu a způsobů dekorování.

Třetí část práce je věnována samotnému dekoru přilb, a jeho motivům. K tomuto účelu bylo vybráno několik nálezů přilb, jejichž dekor je popsán podrobněji a také nejčastějším motivům na přilbách zobrazovaných.

Čtvrtá část práce se věnuje dekorům zbrojí, na rozdíl od ostatních kapitol, je v podstatě věnovaná muskulárním pancířům k popisu použitého sochařského materiálu, dříve je ten, ale aktuální nález římského muskulárního pancíře neznáme. V části věnované destičkovým zbrojím je věnována pozornost spínacím destičkám a jejich dekoru. V části věnované kroufkovým

zbrojím je rozebrán kromě spínacích háků také pektorál z Ritopeku. U lánkovaných zbrojí jsou zmíněny ozdobné puklice kryjící nýty a také ozdobnému kování.

V páté části, v nované dekoraci náhlenic jsou rozebrány nálezy jezdeckých náhlenic a jejich dekorace, i nejastjím motivem.

V šesté části v nované části je popsána výmalba štítů z Dury Europos, také výzdob štítů zobrazených na Trajánov sloupu a popis výzdoby štítových puklic.

V sedmé části je z nepěběrného množství motivů na kování a pěkách opasků vybráno několik konkrétních dekorovaných kusů a je popsána jejich výzdoba.

V závěrečné osmé části jsou na základě předchozích částí vnujících se dekoracím vybrány nejastjím motivy zobrazené na římských zbrojích, přičemž je zmíněno, které z nich mají vztah k přechotům a které jsou čistě jezdeckou záležitostí. Je zde také učiněna snaha o vyhodnocení jejich významu, přičemž na jejím konci je zmíněno také několik netradičních motivů.

Obrazové přílohy pak doplňují popisy nákresy nebo fotografiemi.

část I: Součásti římské zbroje

První část mé bakalářské práce slouží ke stručnému vymezení jednotlivých součástí římské zbroje, ze kterých se skládala. Bude tak vytvořen stručný rámec, ve kterém se poté budeme pohybovat.

K pojmu zbroj je potřeba říci, že jsou jím myšleny prostředky pasivní ochrany osob. Tato práce se zároveň vnuje dvěma výjimkám. První jsou opasky. Ty jsou zbrojním doplňkem a primární ochranou funkci nenesly. Dále jde o štíty, které jsou také prostředkem ochrany aktivní.

část I. 1: Přilby

Přilba neboli galea, byla základní součástí zbroje sloužící k ochraně hlavy proti poranění. Vzhledem ke skutečnosti, že úder do hlavy měl bojovníka snadno vyadit z boje, nebo i zabít, je přilba důležitou součástí zbroje a jako taková je i pro římské vojsko v období principátu, ale i před ním a po něm nezbytným vybavením. V pozdních dobách pak jako vrchol lenosti římských vojáků označuje římský spisovatel Vegetius skutečnost, že odmítají dokonce i přilby, s výmluvou na jejich váhu, nosit.¹

část I. 2: Pancíř

Pancíř, neboli lorica, je prostředkem pasivní ochrany trupu. Stejně jako ochrana hlavy byla i ochrana těla v nována velká pozornost, nebo většina životně důležitých orgánů se nachází právě v trupu, který je navíc nejsnazší zásahovou plochou.

Na druhou stranu vzhledem k objemu chráněné plochy bylo třeba dojít ke konsenzu mezi zachováním pohyblivosti a přiměřeností ochrany. Pokud jde o plochu výzdoby pancířů, měla

¹Marek V. Kalivoda J. (1977), pp. 427

se podle jednotlivých druhů lišit, obecně však lze říct, že základní plochou pro jejich výzdobu je pectorální oblast.

část I. 3: Náhlenice

Náhlenice neboli ocreae jsou prostředkem pasivní ochrany nohou, respektive jak název napovídá holení a v nich kterých případech i kolen. Na rozdíl od řeckých náhlenic chrání římská varianta nohu pouze z levé strany. Vzhledem ke skutečnosti, že ať na výjimky byly náhlenice výsadou centurionů a jízdy, známe velmi zdobné exempláře, přičemž plochou pro výzdobu byl celý povrch náhlenice.

část I. 4: Títo

Títo neboli scutum je na rozdíl od předchozích primárně prostředkem aktivní ochrany, i když je schopen sloužit i k ochraně pasivní. Ochranou aktivní je pak v tomto případě myšlená aktivní snaha předjet zásahu protivníka zbraní, na rozdíl od ochrany pasivní, která slouží k minimalizaci škod tímto zásahem způsobených.

Díky jednoduchosti výroby a přitom nemalé užitnosti je títo jedním z nejstarších prostředků ochrany osob a jeho zobrazení sahá tak daleko jako samotná historie zobrazování válečných konfliktů. Pokud jde o výzdobu scut, potom velký prostor k ní poskytuje malování títo. Bohužel vzhledem k tomu, že organické materiály neodolávají zubu času příliš dobře, známe zachovalých maleb jen velmi málo. Dalším prostorem pro výzdobu títo je jejich středová puklice (umbo), kde je výzdoba vzácnější, ale k zachování nevyžaduje natolik specifické podmínky jako dříve.

část I. 5: Opasek

Opasek neboli cingulum je pak posledním kusem výstroje, kterému se budeme v novat, by jak už bylo zmíněno mezi zbrojí tak docela nepatří. Je však významným nositelem výzdoby a dotváří celkový efekt postavy. Může navíc obsahovat řadu ozdobných prvků, obvykle ve formě profilovaných nebo vyžezávaných destiček připevněných ke kofenému základu.

část II. Výroba

část II. 1 Výroba p íleb typu Hagenau

H. R. Robinson tyto p ílby rozd luje na dva typy, Montefortino a Coolus, li-ily se v následujících attributech:

P ílby typu Montefortino (obrazová p íloha .1) m ly –iroké období oblíby mezi ímskými vále níky. Jeho rozsah se datuje od období punských válek aíl po dobu raného impéria. Jedná se o bronzovou p ílbu oválného tvaru, vybavenou na vrchu knoflíkem k uchycení chocholu, na zadní stran p ílby byl pak vytepán malý vý n lek, který sloužil jako chráni zátylku legioná e p ípomínající k-ílt. K p ílb byly po stranách p ípojeny lícnice, které chránily tvá a p ekrývaly u-í. Podle Polybia nosili v horním knoflíku p ílby t i erná nebo purpurová pera, podle výjev na oltá i Domicia Ahenobarba v-ak mohl být na p ílb také (flín ný?) chochol². Sv j p vod p ílba typu Montefortino z ejm v má v keltských p ílbách³, se kterými m li ímané mofnost se setkat jíl p i galském útoku na ím na po átku pátého století p ed Kristem. Pokud jde o výrobu p íleb tohoto typu, -lo podle v-eho o vykování kovového plátu, p ípadn ingotu kolem zaobleného k lu do pofladovaného tvaru, knoflík pro chochol mohl být pak vyroben zvlá- a p ínýtován k hotovému lebu, nebo vykován zevnit pomocí náro ného vykovávání svrchní ásti p ílby⁴, p ílby mohly být také to eny na kopytu nasazeném na soustruh.

Nej ast j-ím prostorem pro dekoraci byly okraje p ílby, lícnice a vý-e zmín ný knoflík pro uchycení chocholu.

Typ Coolus (Obrazová p íloha . 2) , se nazývá podle okrsku Coolus, kde m ly tyto p ílby být vyráb ny. Pokud jde o dataci, není zcela jasná, ale H. R. Robinson se domnívá, že by po átek jejího pouívání v legiích korespondovat s tažením Caesara do Galie, eventueln krátce po n m⁵. Nyní k podob p ílby typu Coolus. Oproti p edchozímu typu Montefortino se pon kud m ní tvar lebu p ílby tak, aby lépe odpovídal tvaru lidské lebky⁶. Dal-í d leflitou zm nou je pak prodloužení chráni e zátylku a posílení p ílby kovovým k-íltem nad obli ejem, který bránil se ným útok m, aby sklouzly do tvá e legioná e, které se ufl na n kterých p ílbách typu Montefortino nacházely, ale u typu Coolus jsou jíl standardním dopl kem. Na

²Bishop, M.C., Coulston J.C.N. 1993. pp. 61

³Connolly P. 1998. pp. 133

⁴Robinson H. R. 1975. pp. 13

⁵Robinson H. R. 1975. pp. 26

⁶Simkins M. 2000. pp. 17

raných kusech p ílby se navíc nenachází knoflík k uchycení chocholu, ani stopy po jeho uchycení. Lícnice p ílby doznaly drobných změn ve tvaru, stále však zakrývají uši legionáře.

P ílby typu Hagenau nebývají p íli- zdobné, objevují se na nich však inskripce na chráničích zátylku, buďto vykrábané, nebo vytvořené dílkem z jemně slouflicí k tomu, aby legionář snadno ji rozeznal svou p ílbu a nedocházelo tak k záměně nebo snad krádežím.

část II. 2 Výroba p íleb typu Weisenau

P ílby typu Weisenau (obrazová příloha 3) přinesly několik novinek do výroby římských p íleb. Prvotní byla skutečnost, že p ílby typu Weisenau byly vyráběny především ze železa, i když známe i bronzové kusy z pozdějších období, které snad měly spojit italskou tradici bronzových p íleb s technologickým provedením typu Weisenau⁷. Další novinkou byly otvory pro uši v lícnicích, které měly za úkol pomoci legionářům lépe slyšet rozkazy na bitevním poli, a kdy navíc byly p ílby upraveny vyprofilováním, nebo přinýtováním profilovaných chráničů uší tak, aby nyní volné uši byly chráněny proti úderům z vrchu. P ílby typu Weisenau se dále vyznačují profilovaným oběma stranami lebu p ílby a flebováním na zátylku, které měly p ílbu zpevnit proti úderům vedeným shora⁸. Tato úprava posilovala konstrukci p ílby proti úderům vedeným zepředu. Významné úpravy se týkají i zadní strany p ílby, kde došlo k prodloužení p ílby do zátylku a tím i snížení zadního křítla níže na krk, což vedlo ke zlepšení ochrany zátylku. Na chráničích zátylku se také objevuje přinýtované dřevěné drážadlo vředy ve stejné výšce, totiž na úchop těmi prsty⁹. Nově je řešena také chochol. Známe jednu exemplář jeho dřevěný tvar dvoj-, a kdy i třířehé vidlice. Tato se umísťovala do otvoru ve vršku p ílby¹⁰.

železná p ílba byla pevnější a materiálově levnější. Byla však náročnější na výrobu, jelikož římské kováčství nemělo se zpracováním železa tímto způsobem zatím příliš zkušenosti. Proto bylo pro představení železných p íleb římské armádě zásadní dobytí galských provincií Caesarem¹¹.

P ílby typu Weisenau bývají obecně zdobnější, než p ílby typu Hagenau. Kromě dekoru lícnic se na nich může objevit dekor i na chráničích zátylku, ale i po celém prostoru p ílby, jak je vidět na některých exemplářích, kterým bude věnována pozornost v další části práce.

⁷ Radman-Livaja I. 2006. pp. 71

⁸ Cowan R. 2003 (1). pp. 42

⁹ Bishop M. C. Coulston J. C. N. 1993, pp. 93

¹⁰ Robinson H. R. 1975. pp. 46

¹¹ Simkins M. 2000. pp. 19

část II. 3 Výroba přilb typu Niederbieber

Přilby typu Niederbieber (obrazová příloha . 4) se začínají objevovat ve třetím století n. l. a představují další kapitolu vývoje římských přilb. Jedná se o železné ale i bronzové mosazné přilby z jednoho kusu¹², které límcemi zakrývají téměř celé tváře i bradu a zanechávají jenom otvor pro oči, nos a ústa. Lícnice jsou obecně známy v třetí nevě upředchozích typech. Kromě tváře navíc zakrývají zcela uši. Díky profilování částě naslouchají i krk vpředu a po stranách. Leb byl hlubší a sahá skoro až k ramenům, kde měla přilba chránit zátylku, který byl menší nevě typu Weisenau. Tyto úpravy celkově zvyšovaly ochranu legionářů tváře, ovšem za cenu snížené pohyblivosti krku i zhoršeného výhledu¹³ i sluchu. Z tohoto důvodu lze na některých z nich nalézt vývrty, které slyšení přece jen zlepšovaly. Přilba měla navíc křížové zesílení na vrchní straně a stejně jako upředchozí dva typy křídla nad obličejem bojovníka. Charakteristické jsou také kufelovité nýty uchycující zesilující křídla k přilbě.

U typu Niederbieber se navíc poněkud rozšířila interpretace toho zda se jednalo o přilbu pro pěší, nebo jízdní. H. R. Robinson tyto přilby popisuje jízdním oddílem,¹⁴ zatímco Marcus Junkelmann je považuje za přilbu pro pěší¹⁵. Obecně se dnes však má za to, že tento typ upředchozí jak oddíly jízdní, tak pěší. Vzhledem k velkému množství přilbních typů, mnohdy silně dekorovaných, budou pro potřeby této práce z důvodu zjednodušení tyto přilby zařazeny do kapitoly věnující se výzdobě přilby typu Niederbieber, nepjde-li o typy s obličejovou maskou, které budou přilby zařazeny ke športovním přilbám.

část II. 4 Výroba športovních přilb

Tzv. Maskenhelme, nebo Cavalry sports Helmets jsou zvláštním typem římských přilb vybavených obličejovou maskou používaných pro jízdní hrách tzv. Hippika Gymnasia, které byly demonstračním cvičením římských jízdních oddílů. H. R. Robinson má za to, že tyto

¹² Goldsworthy A. 2010, pp. 126

¹³ Cowan R. 2003, pp. 42

¹⁴ Robinson H. R. 1975. pp. 89

¹⁵ Junkelmann M. 1992, s. 190

nákladné a bohatě dekorované p ílby společně s dalším stejně nákladným a dekorovaným vybavením mly při jezdeckých hrách sloužit k demonstraci schopností římských jezdců i moci a bohatství říe¹⁶. Při samotných hrách proti sobě mly stát dvě strany v odlišných (mufských a flenských) p ílbách, kdy jedna strana hrála napadané, zatímco úkolem druhé bylo útočit a zasáhnout co nejvíce nepříteli bez hrot¹⁷. Mufské a flenské p ílby pak vedou k závěru, že by se mohlo jednat o zobrazení populárního motivu boje ek proti Amazonkám¹⁸.

Detaily a tvarování p íleb bylo vytvářeno tak, že se tělo p ílby usadilo na negativními plastický reliéf připravený v asfaltu a následně kladivem a tupými nástroji vytvarovalo do podoby těchto –ablon, při čemž následně byly detaily na kopytu dotvořeny dlátky a rydly a dle říky, tento postup umožnil výplň reliéfu asfaltem a nasazení p ílby na kopyto, čímž poté bylo možno zpracovávat i tyto nástroji. Tento postup dodával detailům větší hloubku a reliéf tak působil plastičtějším dojmem¹⁹.

Pokud jde o členění jezdeckých p íleb, pro potřeby této práce bude užití kontinentálního členění podle míst nálezů tak, jak je určuje Marcus Junklemann²⁰. U každého typu budou uvedeny k němu náležející subtypy.

I. Typ p ílby s obličejovou maskou s nízkým čelním závrsem se vyznačuje, jak u ří název napovídá, obličejovou maskou s nízkou položeným závrsem pro uchycení na p ílbu na čele, jen pár centimetrů nad nosem. Objevuje se v prvním století našeho letopočtu a až do počátku prvního a druhého století je téměř výlučným typem²¹. Jeho subtypy jsou:

Typ **Kalkriese** se vyznačuje úzkým obličejovým chráněním pokrývajícím pouze obličej a nikoliv tvář a u ří jezdce (obrazová příloha 5). Tato ochrana byla zajištěná líčnicemi p ílby. Líčnice také zajišťovaly masku proti pohybu na pantovém závěsu při pohybu. Chráněním obličejové ponechává pouze pro zory pro oči, úzké vrtané otvory v nosních dírkách a lehce pootevřená ústa k dýchání. Tento typ obličejové masky se používal společně s p ílbami typu Weisenau nebo Weiler²², která byla pravděpodobně p ílbou istijské jízdy. P ílba typu Weiler měla u ří chráněním zátylku a široké líčnice chránící i u ří jezdce, na vrchní straně se pak nachází

¹⁶ Robinson H. R. 1975. pp. 107

¹⁷ Connolly P 1998. pp. 247

¹⁸ Robinson H. R. 1975. pp. 108

¹⁹ Robinson H. R. 1975. pp. 110

²⁰ Junklemann M. Born H. 1997 pp.16

²¹ Junklemann M. Born H. 1997 pp.18

²² Junklemann M. Born H. 1997 pp. 20 a 22

velký knoflík pro uchycení chocholu. Tato přilba se objevuje i ve variantách bez obličejové masky.

Typ **Nijmegen-Kops Plateau**, kde zakrývá obličejová maska i uši a tvář jezdce. Jedná se o tvář bez význačných lícnic (obrazová příloha . 6). Jak ufl popis napovídá, jedná se o přilbu chráněnou na obličej pouze maskou. Otvory mohly být kromě míst zmíněných u typu Kalkriese také ve víčkách masky eventuelně na tvářích, jako tomu je u exempláře z Emesy v Sýrii nebo exempláře z tábora v Noviomagu v Nizozemí. Leb odpovídá přilbě typu Weiler.

Typ **Vize** je podobný typu Nijmegen-Kops Plateau a jeho hlavním rozlišovacím znakem je vytepaní obličejové masky do podoby tváře zakryté lícnicemi (obrazová příloha . 7).

II. Typ přilby s vysokým hřebenovým závrsem se vyznačuje závrsem obličejové masky nad olem, lokny vlasů kolem oka jsou součástí masky, stejně jako uši i obličejová část. Alternativním názvem je Muflský, nebo Muflsko-flenský typ. Začíná se objevovat na přelomu 1. a 2. stol. n. l. Tento typ se rozděluje na tři subtypy:

Typ **Ribchester**, (Obrazová příloha . 8) podle nejznámějšího místa nálezů tohoto typu přilby se vyznačuje trojúhelníkovým křilem nad obličejovou maskou. Přilba má reliéfní motivy po celém lebu, přilepšené figury jsou pouze schématické a veškerý detail spoléhá na ryté nebo vyražené detaily, zatímco obličejová část je vytvořena v daleko větší detailu. Tato skutečnost nahrává domněnce, že nejschopnější umělci v dílnách se v nově tvorbě obličejových masek, zatímco ti méně zruční měli na starost leb přilby²³.

Dalším typem je typ **Silistra**, který má leb přilby bez křilu, maska kromě obličejové části ukazuje husté a vlnité vlasy kolem přilby, zadní část přilby pak byla reliéfně zdobená různými motivy, jak bude ukázáno v části v nově výzdobě.

Posledním subtypem těchto muflských přileb je typ **Herzogenburg** (obrazová příloha . 9), nazývaný také typ Alexandr. Tento typ přilby se vyznačuje tím, že přilba celkově zobrazovala prostovlasou muflskou hlavu s diadémem²⁴.

III. Typ přilby s vysokým hřebenovým závrsem (flenský typ) představuje flenskou tvář bez pokrývky hlavy s bohatým množstvím vlasů, dělí se na dva subtypy.

Subtyp **Resca** (obrazová příloha . 10) je detailně zpracovaný flenský obličej s bohatým úsesem. Jedná se o ranější flenské přilby s počátkem na konci prvního století²⁵. Jedná se o tvář s klasickými rysy.

²³ Robinson H. R. 1975. pp. 113

²⁴ Junkleemann M. Born H. 1997. pp. 29

Oproti tomu jsou p ílby typu **Straubing** (obrazová p íloha . 11) jednoduší, mén detailn zpracované, vlasy jsou spíe schematické a tvo í tém kápi kolem hlavy amazonky.

IV. Typ p ílby je tzv. p ílba s nasazovací tvá í. M í se jednat o kusy s hledím nebo i bez n j a jedná se o kategorii s uzav enými líčnicemi kryjícími i bradu a tvá e, podobnými jako jsou u p íleb typu Niederbieber. Tyto líčnice jsou v-ak tvo eny z jednoho kusu a od lebu p ílby jsou zcela odd leny hned za u-ima masky. Tento typ má t i subtypy.

Subtyp **Pfondorf** (obrazová p íloha . 12) se od ostatních dvou subtyp ů odli-uje tím, íe je vybaven i nasazovací obli ejovou maskou kryjící ústa, nos a o í.

Subtyp **Hadderheim** není vybaven obli ejovou maskou a je na vrchu vybaven vysokým chocholem vyrobeným z bronzu.

Subtyp **Worthing** se vyzna uje tím, íe leb helmy je vytvarován do podoby pseudoattické p ílby i s chocholem, líčnice pak odpovídá p edchozím dv ma subtyp m.

IV. Typ p ílby **Guisborough/Theilenhofen** (obrazová p íloha . 13) jsou pseudoattické p ílby s elním plátem, výrazným rozli-ovacím znakem jsou odd lené líčnice podobné jako na p ílbách typu Weiler.

Poslední dva typy Kostol a Vechten jsou zastoupeny kaídký pouze jedním exemplá em.

Typ **Kostol** p edstavuje p ílbu s vousatou tvá í s d rováním po okraji tvá e i lebu pod vý-kou u-í. Ob poloviny p ílby jsou rozd leny v míst , kde na ele za íná linie vlas . Je možné, íe se jedná o p ílbu helénistické, nebo republikánské proveniencie²⁶.

P ílba z **Vechtenu** pak p edstavuje frýgickou apku, p í em í dnes jíí víme o druhé p ílb , totiž p ílb z Crosby-Garrett vybavené tímto atributem (která jinak náleíí typu Silistra).

Dekoru Jezdeckých sportovních p íleb bude v nován náleíitý prostor v ásti v nované výzdob .

ást II. 5 Výroba muskulárních pancí

Muskulární pancí e jsou zbrojí, která zaru en pat í k p edstav ímského vojska a hlavn jeho nejvy-ího velení. ímané tento typ zbroje nepochybn p evzali z eckého sv ta,

²⁵ Robinson H. R. 1975. pp. 124

²⁶ Robinson H. R. 1975. pp. 112

minimáln , co se její podoby tý e. Mnohem složit j-í to v-ak je se zp sobem její výroby, respektive s materiálem, ze kterého je vyrobena. Materiálem, který se práv podle eckých p ípad nabízí, je bronz. Ov-em problémem je, že zatímco eckých bronzových pancí byla nalezena ada, neznáme ani jediný ímský exemplá . P itom materiál natolik trvanlivý jako bronz se zachovává velmi dob e a nemá nijak vysoké nároky na vlastnosti prostředí, ve kterém je uložen. Pro tedy fládný exemplá neznáme? Podíváme-li se na tento problém podrobn ji, zjistíme, že máme n kolik možností.

Tou první je, že pancí byl vyráb n z bronzu, jednalo by se tedy o velmi t flkou zbroj z drahého materiálu, která nabízí ochranu slab-í, neffli tradi ní fclezné zbroje b finé u legioná , což její vysoce reprezentativní vzhled dozajista nevynahradí. Masová produkce je tedy krajn nepravd podobná. P i p edstav , že se jednalo o zbroj no-enou pouze nejvy-ím vedením legie a eventueln n kterými centuriony²⁷, se tedy díváme na velmi malý počet exemplá v každé legii. Navíc v t-ina nález militárií p edstavuje p edm ty ztracené na bitevním poli, nebo zanechané na míst p i rychlém vyklízení pevností nebo tábor . Ani jedna z t chto problematik se v-ak velitel legií p íli- netýká, navíc v p ípadech nález se jen výjime n setkáváme s kompletními kusy. Zato známe bezpo et jednotlivých drobných ástí zbroje, ale fládný, který by se dal jednozna n ozna it jako sou ást muskulárního pancí e, nebo by snad napov d l, z jakého materiálu byla vyráb na. P ípady, kdy by navíc n který z velitel legie na boji-ti zem el a nebylo možné, jej poté z bitevního pole odnést jsou velmi ídké, navíc jeho zbroj by byla velmi cenou trofejí pro kteréhokoliv z vít z a proto by jen t flko z stala na míst . Bronz byl navíc cenným materiálem a docházelo k jeho recyklaci.

Dal-í možností je, že muskulární pancí e byly vyráb ny z k fle. V takovém p ípad by podléhaly pom rn rychle zkáze, pokud by nebyly uloženy ve správných podmínkách.

Je třeba brát také v úvahu socha ská zobrazení, tady se například jedná o sochu ímského generála v Mnichovském muzeu. Tady nám kvalita zpracování umofl uje v detailu sledovat, že zbroj je rozdlena pouze na pravé stran , kde se také nachází zapínání, zatímco pod levou paří je zbroj jednolitá, tento zp sob zapínání by u kovu vytvá elo vysoké pnutí a ástým uflíváním by docházelo k oslabení materiálu v ohybu. I kdyfl víme, že n které ecké bronzové náhlenice bylo třeba p ed nasazením roztáhnout, aby bylo možné je nasadit na nohu, míra pot ebná u hrudního pancí e je mnohem vy-í. Pokud jde o k flí, tam by podobný efekt mohl vést p í ást j-ím pouflívání k praskání, byla- li by zbroj v-ude stejnou -í ku a tvrdost, tady ov-em záleflí na zp sobu provedení. Dal-ím argumentem pro k flí jako materiál,

²⁷ D'Amato R. 2012. pp. 21

přinejmenším v tomto případě, je skutečnost, že pancíře, které známe ze sochařských pramenů, jsou profilovány až do oblasti slabiny, toto prohnutí by nebylo problémem pro ecké falangy, které bojovaly hlavně ve stoje, pro římské vysoké dřevěné stojníky by však mohla být závažným problémem skutečnost, že sezení v sedle by se stalo, kdyby ne nemožným, tak přinejmenším krajně nepohodlným. Potvrzením tohoto tvrzení mohou být italské pancíře, které se pod hrudníkem rozšiřují do zvoncovitého tvaru právě pro pohodlné sezení v sedle. Tento fakt je samozřejmě důležitým faktorem pouze za předpokladu, že by se nejednalo pouze o reprezentativní kusy, ovšem na stranu druhou známe i reliéfy zobrazující jejich nošení na vojenských taženích, jako je tomu u dřevěného stojníka s kulatým štítem na monumentu Domicia Ahenobarba²⁸.

Ze sochařských děl je také možné sledovat různé trendy ve způsobech spínání, zatímco jifi zmíněný Mnichovský generál má pancíř rozdělený pouze na pravé straně, Augustova socha od Primaпорты má pancíř dvoudílný tak jako to známe z eckých nálezů (obrazová příloha . 14) a Germanicova socha z Amerie ukazuje zadní spínání –n rováním (obrazová příloha . 15) což by u bronzu logicky fungovalo jen tímto. Poslední zmíněná v detailu ovšem vykazuje také zahnutí a zaoblení okrajů, tak jak je známe spíše z kovových zbrojí středověku, kde slouží k ochraně těla nositele v případě nárazu například brady nebo nohou před poraněním, tato funkce se ovšem zdá být pro koflenou zbroj zbytečná. Na závěr této kapitoly je třeba poznamenat, že obě materiálové varianty mohly snad fungovat i vedle sebe.

část II. 6 Výroba dřevěných zbrojí

římská dřevěná zbroj, tzv. lorica squamata, je dalším typem římské zbroje tentokrát v armádě široce užívaným. Tato zbroj by měla být na výrobu levnější, nežli zbroj kroučková a stejně tak méně náročná na údržbu. Nevýhodou mohla být nízká úroveň ochrany proti bodným i sešněným zraněním, vzhledem k malé tloušťce destiček a skutečnosti, že bod vedený odspoda nahoru mohl projít přímo do podkladu zbroje²⁹. Dřevěné zbroje vyráběly římané tak, že vyřezávali dřevěné desky z bronzu nebo železa³⁰ a poté je buďto vyprofilovali nebo ponechali rovné, známe však i dřevěné zesílené vpravené dřevem. Dále za pomoci drátu dohromady spojili dvě strany sousedících dřevěných desek a takto je poté spojili na látkový nebo koflený podklad. V pozdějších variantách, jakou je například i zbroj z Murova z doby markomanských válek,

²⁸ Connolly P. 1998. pp. 229

²⁹ Simkins M. 2000. pp. 15

³⁰ Robinson H. R. 1975. pp. 153

mohly být také takto spojovány ty i sousedící –upiny, tedy ne jen se –upinami sousedícími po stranách, ale s –upinami nacházejícími se nad i pod prostřední –upinou³¹. Tento způsob spojení pak umožnil oval, aby zbroj držela pohromadě vlastní silou a nezatřívávala tolik látkový nebo kofžený podklad. –upiny –upinové zbroje jsou dohromady spojovány tak, aby se vzájemně překrývaly a vytvářely tak dojem poskládaných stěnic nebo rybích –upin, díky tomuto byly mezery mezi jednotlivými –upinami částečně překryty –upinou vrchní a částečně kryty –upinou ořadní. U –upinových zbrojí není neobvykle potažení stěbrem nebo jinými kovy pro jejich ochranu před korozí i reprezentativní vzhled.

Další variantou –upinové zbroje byla tzv. lorica plumata, která kombinuje –upinovou zbroj se zbrojí kroučkovou tak, že každá –upina má po jedné straně zahnutí v úhlu 90°, skrze toto zahnutí pak byla propletena kroučková zbroj, vytvářející tak dvojitou ochrannou vrstvu. Tento typ zbroje však musel být o mnoho náročnější na výrobu, vyřadil zručnost výrobce a cena jistě byla nepoměrně vyšší, ovšem mnohem vyšší byl i stupeň ochrany, kterou takováto zbroj svému nositeli poskytovala.

Dalším a pro potřeby této bakalářské práce doajista nejzajímavějším aspektem –upinových zbrojí byly jejich spínací destičky. Tyto dva obyčejně velmi zdobené pláty bronzu nebo mosazi³² spojovaly výstřih na hrudi nositele a obyčejně bývaly nositelem výzdoby u –upinové zbroje. Tento typ spínání byl zřejmě tím způsobem, že zatímco jedna z destiček měla v sobě dva ploché otvory obdélníkového tvaru, skrze druhou destičku byly protaženy dvě čtvercové destičky s otvorem uprostřed, které byly při spínání provlečeny skrze otvory a poté spojeny provlečením kovové tyčky zmíněnými otvory (obrazová příloha . 16).

část II. 7 Výroba kroučkových zbrojí

Kroučková zbroj, známá také jako lorica hamata, je zbrojí náročnější na výrobu a vyřadující doba vybaveného a schopného výrobce. Zbroj se vyráběla více způsobů, nejstarší z nich spočívá v tom, že z kovového plátu jsou vyražením vyrobeny kroučky. Tyto jsou v mezi sebou pak spojovány řadou kroučků vyrobených z drátu, který byl na konci zpleten, skrze zpletení pak byl vyražen otvor a po propojení s ostatními byl pak tento krouček uzavřen nýt看³³. Takto vznikla kombinace tyček vyražených kroučků spojených jedním kroučkem vytvořeným z drátku, na kterou pak mohla být napojena drátkovým kroučkem další

³¹ Bishop, M.C, Coulston J.C.N. 1993. pp. 85 a 117

³² Junkleemann M. Born H. 1997. pp. 74

³³ Robinson H. R. 1975. pp. 164

tve ice atd. (viz obrázek). Další variantou je pak pletení pouze z kroufků vyrobených z drátku výše zmíněným způsobem. Výhoda kroufkové zbroje je její vysoká pohyblivost a odolnost, na stranu druhou ovšem méně pohlcuje energii nárazu, nežli zbroje výše zmíněné.

Pokud jde o šití iho římských kroufkových zbrojí známe typy vesty bez rukávů a s rukávy krátkými. Lišit se mohla také suknice, která mohla dosahovat do podli stehů, ale i o něco níž, nebo naopak končící jen kousek pod linií pasu, pro jízdňní varianty byl břílný rozparek na obou stranách umožňující pohodlnější sezení v sedle. U některých římských zbrojí pak máme flemevidit typické zdvojení v oblasti ramen, které mělo zvýšit jejich ochranu před sešnými útoky³⁴, což souvisí právě s nižší schopností kroufkové zbroje pohlcovat dopadovou energii seků. K upevnění těchto ramenních zdvojení pak sloužily háčky umístěné na hrudi kroufkové zbroje.

Materiálem pro kroufkovou zbroj bylo flezezo, ve starších případech jí mohla být ale i měď, známe i varianty bronzové.³⁵

Vzhledem k zaměření této práce bude kroufkové zbroji v nováno méně pozornosti, nežli dříve uvedeným variantám a to z prostého důvodu, fle ufl její samotný koncept nedává výzdobě mnoho prostoru a tak bude v další části v nován prostor pouze výše zmíněným háčkům pro uchycení ramenního zdvojení. Kroufkové zbroje sice mohly být spínány také spínacími destičkami jako destičkové zbroje, ale vzhledem k tomu, fle mnohdy nelze určit, z jaké zbroje destičky pochází. V novat se jim tedy bude exkluzivně část v novaná-šupinovým zbrojím. Bude však dán prostor k popisu jiného doplňku, který mohl patřit na kroufkovou, nebo šupinovou zbroj.

část II. 8 Výroba zbrojí lánkovaných

Zbroj lánkovaná, neboli lorica segmentata je dle mého názoru jedním z nejzajímavějších konceptů pro výrobu zbroje v bec. Důvod je pro to hned několik, například způsob jakým je zbroj poskládána tak, aby umožnila víceméně volný pohyb a přitom poskytovala vysokou úroveň ochrany. Osobně jsem měl to štěstí si repliku tohoto typu zbroje ozkoušet a rozložení váhy i její pohyblivost pro mě byla překvapující.

Bídní část je složená z osmi až deseti (podle typu) do podluku ohnutých flezných plátů, nákrčníková pak ze deseti částí, totiž levého a pravého hrudního plátu a levého a pravého

³⁴ Bishop, M.C., Coulston J.C.N. 1993. pp. 85

³⁵ Robinson H. R. 1975. pp. 171

horního dílu, který sedí přímo na ramenou s okrouhlým plátem. Dále pak z ramenních chráníčů pevně připevněných k nákrčníku (obrazová příloha 17). U typu Colbridge A a B je pak zadní část levého a pravého dílu rozdělena na u typu A tři a u typu B dva pláty spojené dohromady připevněním ke koflečnému postroji, u typu Newstead jsou již levá a pravá zadní část vrchního dílu tvořeny jednotlivými pláty.

Víceméně lze kompletní snýtovanou zbroj rozdělit na tři části, horní levou a pravou polovinu nákrčníku chránící hrudník napevno připevněnými ramenními chráníči a spodní levou a pravou chránící trup. Toto rozdělení vychází ze skutečnosti, že tyto jednotlivé části jsou spojovány napevno sňtováním ke koflečnému postroji, zatímco vzájemně se k sobě připojují při oblékání. Toto spojení s pomocí plátů je také hlavním rozlišovacím znakem jednotlivých typů.

U typu **Colbridge A** jsou horní a spodní část spojovány přezkami, stejně jako levá a pravá část nákrčníku a trupová část je pak svazována páskami skrz háčky upevněnými na jednotlivých plátech.

Typ **Colbridge B** (obrazová příloha 17) seznal změnu u uchycení horních částí postroje. Zaprvé jsou u tohoto typu umístěny kovové plátky s otvory. Dva jsou na přední a dva na zadní straně každé poloviny. Spodní část je pak uchycena kovovými plátkami s háčky provléknutými skrz otvory plátek dílů horních. Tyto háčky mají sloužit ke zpevnění namáhaného spojení horních a spodních částí zbroje.

U typu **Newstead** se pak k úpravám z typu Colbridge B přidává změna spojení levého a pravého spodního dílu a to tak, že v horní části je na pravé straně zesílený obdélníkový otvor, skrz který je pak prostrán trubkový segment připojený k levé části pancíře. Skrz tento trubkový segment pak byla provléknuta závlačka, která propojení držela na místě. Změnou u tohoto typu seznalo i propojení spodních částí, kde byly háčky nahrazeny trubkovitými segmenty provlečenými pláty spodní části, skrz tento spoj pak byly provlékány provázky, které obě poloviny spojovaly³⁶.

Výhodou tohoto typu zbroje je dozajista skutečnost, že na rozdíl od zbroje kroučkové i upínové pohlcují pláty tohoto pancíře i dopadovou energii úderů, a tedy vyvíjí ochranu legionářům před poraněním³⁷.

Pokud jde o výzdobu loricy segmentaty, pak hlavními nositeli dekorace byly právě spojovací části, tedy mřížové podložení na kterých nýtů, dále mřížové panty umístěné na ramenních chráníčích pro větší pohyblivost a nakonec přezky poufňované obou typů Colbridge.

³⁶ Robinson H. R. 1975. pp. 177

³⁷ Bishop, M.C, Coulston J.C.N. 1993. pp.85

Vzhledem k malému množství dekoru jim tak bude v další části této práce v novém pouze menší prostor.

část II. 9 Výroba náholenic

Římské náholenice (orcae) jsou po Mariiovských reformách, kdy bylo standardizováno vybavení římských legionářů, i s tímto vybavením centurionů, nebo pro potřeby jezdeckých her.³⁸ Je sice znám i případ vyobrazení tohoto kusu vybavení u bitvěného vojáka na monumentu v Adamklissi³⁹, zde se však může jednat o stejné jako u ostatního zvláštního vybavení jednat o specifikum dáckého tažení, jako protipatření proti strašlivým dáckým falxům a jejich schopnosti mrzářit vojáky sekáním do kotníků⁴⁰. Tyto náholenice okapovitěho tvaru, alespoň pokud víme z nálezů, byly na rozdíl od řeckých zavazovány zezadu kolem kotníku, lýtky a kolene a chránily pouze přední část nohou. H. R. Robinson se domnívá, že řecký postup zpracování náholenic kolem celé nohy tak, aby vyušfily tvarové paměti, byl zapomenut, a z římské strany ani nebyla snaha jej znovuobjevit⁴¹. Římské náholenice se značně liší kus od kusu jak ve zdobnosti, tak ve zpracování. Plocha, kterou pokrývaly, mohla pak být pouze hole, nebo hole a koleno v jednom kuse náholenice. Náholenice také mohly být slofeny ze dvou dílů tak, jak tomu bývá u jezdeckých exemplářů, přičemž kolenní část pak byla připevněna na pantu k náholenici, což umožnilo pohodlné ohnutí nohou v sedle⁴², na které náholenice byly vyprofilovány tak, aby chránily i kotník.

část II. 10 Výroba štítů

Římské legionářské štíty byly nedílnou součástí vojenského vybavení. Byly vyráběny křížovým vrstvením 2 nebo tří více vrstev dřevěných lamel slepených dohromady a poté potažených křídlem z přední i zadní strany, přičemž na které exempláře byly po okrajích zesíleny bronzovými nebo železnými pásky⁴³. V případě starších oválných štítů byl zesílen střed štítu tak, jak nám ukazuje nález z Kasr el-Harit. V případě tohoto štítu byl vnějšek a okraje vnitřní části potaženy vlnitou plstí, okraje štítu nebyly zesíleny kováním a ve střední části bylo z vnějšku připevněno zesilující flebo, pro další zesílení středu. Poklice byla tvaru jeřábého

³⁸ Robinson H. R. 1975. pp. 187

³⁹ Bishop, M.C., Coulston J.C.N. 1993. pp.87

⁴⁰ Goldsworthy A. 2010, pp. 131

⁴¹ Robinson H. R. 1975. pp. 187

⁴² Robinson H. R. 1975. pp. 189

⁴³ Goldsworthy A. 2010, pp. 129

zrna a úchop –títu horizontální. Rekonstrukce –títu napovídá, že mohl vážit zhruba 10 kilogram⁴⁴.

V raném prvním století n.l. se objevují také p lvalcovité –títy. Jeden takový –tít se nám dochoval z nalezi– v Du e Europos. Jedná se o –tít op t slepený ze t í vrstev d ev ných lamel položených k ifn p es sebe. Tento –tít nebyl vybaven puklicí a ze zadní strany byl zesílen p ilepenými d ev nými pásy. Celý –tít byl potažen k fíí, p ední ást pak je–t vrstvou lnu a po okrajích potom zesílen ob–tím surovou k fíí. Podle rekonstrukce by tento –tít v kompletním stavu i s puklicí vážil 5,5 kg⁴⁵. Po polovin 2. století se ve v t–ím objevují okrouhlé jednoduché –títy z plan k spojených kovovými pásky, exemplá e z Dury Europos ukazují, že tyto varianty je–t ve t etím století existovaly vedle sebe⁴⁶. Pokud jde o puklice –tít , ty ásto kopírovaly tvar –tít s tím, že ve st edu byly vybaveny kulovitou vypouklinou, chránící ruku drfíí –tít⁴⁷. Jezdecké –títy na rozdíl od p chotních byly ploché a bu to okrouhlé, nebo hexagonální⁴⁸. Výzdobnou plochou –títu byl jak celý d ev ný povrch, jak je možno vid t u exemplá z Dury Europos, tak v n kterých p ípadech puklice.

ást II. 11 Výroba opask

Opasky ímských legioná byly hlavním identifika ním znakem vojáka. I kdyf byl od n pouze v tuniku, byl to opasek, který ho jako p íslu–níka vojsk jas n identifikoval. Opasek byl natolik d lefítý, že kdyf cht l císa Augustus symbolicky potrestat centuriona, donutil ho stát p ed svým stanem v pozoru bez opasku⁴⁹. V období republiky víme o no–ení opask , nap íklad z oltá e Domicia Ahenobarba: jeho no–ení p es kroufkovou zbroj m lo sv j význam v uleh ení zát že ramen.⁵⁰ V dob vlády císa e Augusta se pak začal prosazovat trend no–ení dvou zk ífřených opask , jeden pro zav –ení dýky a druhý me e. V této dob se také objevuje trend chráni rozkroku, nebo sporranu, což má z ejm p vod v keltském zvyku roz íznout konec opasku na ty i ásti, p i emf k upevn ní opasku kolem t la se poufíl pouze jeden z nich a ostatní poté voln vysely v rozkroku⁵¹. Tato zást ra byla opat ena kovovými disky p ínýtovanými k visícím kofleným pásk m, opasek byl pak opat en p ínýtovanými

⁴⁴ Bishop, M.C, Coulston J.C.N. 1993. pp. 59

⁴⁵ Connolly P. 1998. pp.233

⁴⁶ Ross Cowan 2003 (2) pp. 31

⁴⁷ Bishop, M.C, Coulston J.C.N. 1993. pp. 82

⁴⁸ Fields N.2006. pp. 14

⁴⁹ Goldsworthy A. 2010, pp. 119

⁵⁰ Bishop, M.C, Coulston J.C.N. 1993. pp. 61

⁵¹ Simkins M. 2000. pp. 24

tvercovými destičkami obvykle z pocínovaného bronzu⁵². Ochranná funkce této zástřeny je spíše sporná a vojáci mohli diskům spíše přikáčet, nežli pomáhat⁵³. Tradice nošení dvou opasků postupně upadá, možná i z důvodu zavedení loric segmentaty do výzbroje římských legií, i když není možné tak tvrdit s jistotou, jelikož máme doklady nošení dvou opasků s touto zbrojí a jeden voják na Trajánově sloupu má přes svou lánkovanou zbroj opasky dokonce čtyři⁵⁴. Pokud je o výzdobnou plochu opasků, jsou přezky a kování opasků vybaveny velmi širokým spektrem motivů a výzdobných typů.

část II. 12 Vojenská výroba

Po popisu toho, jak zbraně a zbroje vypadaly a jakým způsobem se vyráběly, zbývá ještě jedna oblast výroby, které je třeba věnovat pozornost, je to prostředí výrobce vojenského vybavení, které nám svým způsobem trochu uniká. Víme o tom, že armáda měla v období raného principátu výrobní dílny⁵⁵, ovšem jaká byla jejich úloha, není jisté.

H-R. Robinson tvrdí, že vojenské výrobní dílny byly určeny k opravám a výroba výstroje byla ponechána malým obchodníkům⁵⁶, přičemž argumentuje tím, že pokud by výrobní dílny armády pokrývaly výrobu zbraní a zbrojí samostatně, nebylo by třeba malých dodavatelů. Výrobním fabrikám připisuje úlohu v údržbě vybavení a výrobě stel. M. C. Bishop pak uvádí, že tato domněnka již byla vyvrácena díky nálezům rotového materiálu a polotovary nalezenými ve vojenských dílnách⁵⁷.

Výrobní prostory je složité v archeologických kontextech identifikovat možná proto, že je pozornost archeologů rozdělena stopami zpracování kovů v jiných vykopaných objektech (Bishop 184). Prostory pravděpodobných výrobních hal se nám zachovaly v lokalitě Ichtuthil, Exeter a Hofheim. M. C. Bishop je popisuje na příkladu z Ichtuthil následovně. Na východní straně byl komplex čtyř místností s halou upravenou pro vjezd povozů. Zbýlé tři strany zabírala rozsáhlá hala, která obsahovala stopy po regálech nebo dílenských pracovních stolech.

Osoby pracující v těchto vojenských provozech byly ze všech okruhů římského vojska a písemné prameny naznačují, že se na nich mohli v případě potřeby podílet i civilisté. Zařazení konkrétních vojáků pak probíhalo podle aktuálních potřeb.

⁵² Connolly P. 1998. pp. 234

⁵³ Goldsworthy A. 2010, pp. 119

⁵⁴ Bishop, M.C., Coulston J.C.N. 1993. pp. 98

⁵⁵ Bishop, M.C., Coulston J.C.N. 1993. pp. 13

⁵⁶ Robinson H. R. 1975. pp. 8

⁵⁷ Bishop, M.C., Coulston J.C.N. 1993. pp. 184

Soukromá sféra vojenské výroby se identifikuje jenom obtížně, a existují indicie napovídající, že oba ne vyráběli vojenské vybavení, avšak nelze vyvrátit, že ti oba byli vojáci, i veteráni⁵⁸. Ani výroba ve Vici obklopujících vojenská ležení není zárukou toho, že by nemohlo jít o vojenskou výrobu, jelikož ne všechny vojenské budovy musely být umístěny uvnitř hradeb tábora⁵⁹. Egyptské papyry však ukazují, že externí zásobování armády alespoň na kterém vybavením probíhalo, alespoň na východních provinciích, kde byly tábory často umístěny přímo ve městech nebo jejich blízkosti.

část II. 13 Zpracování kovů

Římanům nebyly neznámé způsobu úpravy kovů pro zlepšení jejich vlastností, hlavně odolnosti například kalením, jak prokázaly testy provedené na některých římských mečích. Proto je zvláště zajímavé, že rozbor lánkovaných zbrojí prokázal, že k jejich tvrzení nedocházelo. Mofňákem je i mofňák, že mohl kov mohl způsobit jako deformace zóna lépe chránící vojáky⁶⁰. Výroba plechů probíhala kováním, přičemž u bronzových exemplářů bylo možno použít i metodu narážení plechu na rotující kopyto, ovšem tento způsob výroby a levný a jednoduchý měl negativní vliv na pevnost a odolnost výrobku. Někdy tímto způsobem nemohlo být upraveno kvůli nadměrnému množství nečistot (Bishop 190). Kromě kování a točení mohlo být římské vybavení také lité, a to buďto na jemnější a přesnější metodu ztraceného vosku, která ale umožňovala vždy výrobu jen jednoho kusu, nebo hrubší metodu lití z forem, které bylo možno použít opakovaně, ale bylo třeba výsledný výrobek upravovat⁶¹.

část II. 14 Tvorba dekoru

Římané používali různé způsoby dekorování přičemž se svými zbrojemi a na mnoho z nich narazíme v části o nově dovedených dekoracích, proto není od věci nyní si více přiblížit tyto metody. První a dosti častou metodou dekorace je pokládání dalších kovem obvykle stříbrem, nebo cínem. Zatímco pocínování obnášelo pouze namoření předmětu v roztaveném cínu. Stříbrnění bylo již složitější a vyžadovalo natvarování stříbrného plátu do tvaru předmětu ke kterému měl být upevněn a jeho připevnění.

Často se používaly také výzdoby, na kterých opasky a koškové postroje obnášelo použití směsi stříbra s několika dalšími materiály k vytvoření hutnějších výplní,

⁵⁸ Bishop, M.C., Coulston J.C.N. 1993. pp. 186

⁵⁹ Bishop, M.C., Coulston J.C.N. 1993. pp. 186

⁶⁰ Bishop, M.C., Coulston J.C.N. 1993. pp. 190

⁶¹ Bishop, M.C., Coulston J.C.N. 1993. pp. 191

kteřá na vylet n m kovu vytv řela siln ý kontrastn í efekt. U pochev na d ýky bylo pak využit o vykládání drah ými kovy nebo mosaz í. Ve druhém stolet í se dostává do obliby výzdoba smalem. Dal í metodou zdoben í byla reliéf u, reliéfn í zdoben í, tzv. technika repoussé kovov ý plát p ípraven ý ke zdoben í se uložil do l íka z asfaltu a potom byl do zadn í strany vyražen základn í motiv. Na základ zam ýlené kvality výroby bylo možno potom takov ý motiv vyplnit z vnit ní strany op t asfaltem a následn řytím nebo te kováním doplnit detaily⁶². Ke zlep ení na í p edstavy o výrob řeliéfn í výzdoby m ěle posloužit nález raznice z Colchester Sheepenu s motivem loveck ých zví řat b řících v kruhu. Raznice p edstavuje reliéf umíst ěn ý na plochem podkladu, z horn í strany je p ípevn ěno dr řadlo, na kter ý mohl pat it d ev n ý dr řák.

Dal í metodou dekorace byl, v na em p ípad řelevantn í pouze pro p ípady kování opask je tzv. opus interrasile, jedn á se o prolamovanou výzdobu, kdy jsou v plechu vytvo řeny otvory, které na jinak barevn ěm podkladu tvo ř í dojem vykládání, p í emfl p íklady z konce 1. stolet í na plo e ř ímsk ých pochev a opask nazna ují, ře ř ím tí vojáci preferovali levn ěj í vybaven í dra ř ího vzhledu⁶³

Shrnutí

V prvn í ásti kapitoly v nované výrob jsme se v novali výrob p íleb typu Hagenou, ujasnili jsme si, ře tento typ je podle d len í H. R. Robinsona rozd len na dva typy a uvedli jsme si, v em se tyto p ílby li í. Zm ínili jsme tak ě, ře tento ty p íleb byl vyráb ěn ze slitin m di.

V ásti v nované typu Weisenau jsme se v novali podob ě p ílby a konstatovali jsme, ře p ílba byla materiálov ě levn ěj í, neř její p edch dce, ale náro n ěj í na výrobu a ře byla vyrobena ze řeleza.

V ásti v nované p ílbám typu Niederbieber jsme popsali, jak tyto p ílby vypadaly a ře mají p íbuzn ě typy p íleb, které budeme pro pot eby popis ě dekorací sdruffovat.

V ásti o p ílbách na pro jezdeck ý sport jsme si popsali výrobu plastick ěho dekoru na t chto p ílbách a poté jsme se v novali typizaci podle Marcuse Junklemanna, p í emfl jsme si popsali hlavn í rozli ovací znaky jednotliv ých typ .

V kapitole v nované výrob muskulárních panc í jsme se zam íli na to, z jak ěho materiálu byly tyto zbroje vyráb ěny, a na jednotliv ých p íkladech jsme se pokusili zjistit,

⁶² Robinson H. R. 1975. pp. 110

⁶³ Künzl, E. 1996. pp. 392

která z variant je správná, na závěr je konstatováno, že obě varianty mohly zřejmě existovat vedle sebe.

V části v nované –upínovém zbrojím jsme se vnovali tomu, jak vypadaly. Dále zpusobu, jakým byly vyráběny a spínány. Zmíněny byly také tzv. loricy plumaty, tedy zbroje kombinované z kroufkové a desti kové ochrany.

V části v nované kroufkovém zbrojím jsme si ešli, jak se kroufkové zbroje vyráběly, jak vypadaly, z jakých materiálů se vyráběly a jak se spínaly.

V části v nované lánkovaným zbrojím byla vnována pozornost zpusobu, jak byla lánkovaná zbroj sestavována, také jsme se podívali na jednotlivé typy lánkovaných zbrojí a jejich hlavní rozdíly.

V kapitole v nované náholicím jsme si ešli, že za principátu nebyly b fínou součástí vojenského vybavení a byly určeny pro jízdu a centuriony, kromě případně dáckého taflení.

ešli jsme si také, že ecký zpusob výroby náholic byl již ztracen a římské chránily jenom přední část nohy, také jsme si ešli něco o tom jak náholic v období principátu vypadaly.

V části v nované –tít m jsme podle dochovaných nálezů určili, jak byly římské –títy skládány a vyráběny, kolik tak zhruba vážíly a jaké typy –tít se používaly.

V části v nované opask m jsme si ešly, jak se nosily, jak vypadaly a proč byly pro římské legie d lefité.

V části v nované vojenské výrob jsme se podívali na to, jak byly římská vojska zásobována výzbrojí a dospěli jsme k tomu, že to zda byla výzbroj získávána z armádních nebo civilních výrob bylo otázkou zálefející na místě, kde armády byly umístěny a jeho infrastrukturu.

V části v nované zpracování kovu jsme se vnovali zpusobu, jakými římané zpracovávali kovy.

A v části o výrobě dekorace jsme si popsali zpusob, jakým byl vyráběn dekorativní, reliéfní, nebo prolamovaný a také jakým zpusobem se potahovalo kovy.

část III: Výzdoba p íleb

část III.1: Typ Hagenau

ímské p ílby typu Hagenau bývaly zdobeny velmi st ídm . Známe pouze p íklady drobné ryté výzdoby na okrajích p ílby, nebo drobného zdobení d ílkem . Objevuje se také zdobení rytými jednoduchými geometrickými vzory na knoflících pro uchycení chocholu (obrazová p íloha . 1) .

Tato skute nost je v ostrém kontrastu s kusy odpovídajícího typu galské provenience, jako je nap íklad p ílba z Agris (obrazová p íloha . 19) nebo exemplá z Amferville, které jsou bohat zdobeny množstvím ornamentálních motiv a ukazují zna nou zru nost keltských emeslník .

část III. 2: Typ Weisenau

V p ípad p íleb typu Weisenau je situace mnohem slibn jší. Na rozdíl od typu Hagenau je zde snaha dekorovat i b ílné p ílby. Ozdobné puklice n kdy kryjící nýty známe z ady nález . Vřdy jsou kruhového tvaru, tyto puklice byly v mnoha p ípadech dekorovány rozetou, nebo profilováním koncentrických kružnic. Tyto mohly být umíst ny na lícnicích, nebo v míst úchyty lícnic a nap íklad i na zátylku p ílby, jako je tomu nap íklad u p ílby z Weisenau, nyní v Mohu ském muzeu.

Dekorované exemplá e t chto p íleb jsou zdobeny jednodu-e. Zajímavá je v tomto ohledu p ílba z 1. století n. l. nalezená nedaleko m sta Kupa, která nese známky post íb ení, dokonce n kolikanásobného z ejm v d sledku oprav. Po stranách, kde by byly umíst ny lícnice, jsou umíst ny dv st íbrné rozety kryjící nýtování tak, jak bylo popsáno vý-e. Zbytky st íbrné vrstvy nesou stopy ornamentálního dekorování d ílkem. Na p ílb nejzajímav jší jsou dv o ka po stranách p ílby z ejm slouřící k uchycení chocholu. Post íb ení a úprava p ílby postraními o ky tak, aby chochol mohl být veden ze strany na stranu, nikoliv odp edu dozadu napovídá, že se jedná o p ílbu pat ící centurionovi⁶⁴.

Dal-í zajímavou p ílbou typu Weisenau, z eky Rýna, dnes umíst ná v m stském muzeu v N meckém Wormsu (obrazová p íloha . 20). Leb p ílby je rozd len mosazným plátem na ty í ásti, p í emfl na dvou elních ástech je p ípevn n mosazný orel s vav ínovým v ncem

⁶⁴ Radman I. 2005. pp.71-75

v zobáku, na zadních částech jsou chrámy s oltářem z mosazného plechu, motiv Chrám se pak opakuje i na lícnicích, ale ve schematictější podobě, bez viditelného oltáře.

Motiv chrámu se u typu Weisenau obecně opakuje vícekrát, můžeme jej vidět na dvou separátně nalezených exemplářích lícnic z Rýna v okolí Mohuče (obrazová příloha . 21). Mofný chrám je také zobrazený na lícnici z Nimjinguenově – na vrcholu stěchy je umístěn plem sí. Motiv plem síce známe také z přílby z Hebronu v Izraeli, která má na lebu tyti. Ufildíve zmíněného orla zase známe z tabule ansaty, která byla součástí háku přílby z Faurndau.

Netradičně zdobená je přílba z kolekce Axela Guttmanna, která má na zátylku na obou stranách zobrazenou myš – společně s bochníkem chleba.

část III. 3: Typ Niederbieber

Výzdoba typu Niederbieber bývala obyčejně prostá. Částí je ozdobný pruh kolem ucha ve tvaru obráceného písmene J a podobný pruh nad obočím. Přílby tohoto typu byly jednoduché na rozdíl od příbuzných jezdeckých příleb typu Weiler, které bývají výzdobou bohatší.

Známým příkladem této přílby je exemplář z Hedderheimu (obrazová příloha . 22). Jedná se o bohatě zdobenou fleznou přílbu s bronzovými pásy. Nejzřejmější jsou tyti i plastické bronzové hadi vyobrazení na lebu přílby. Přední a zadní had mají kratší rovná těla, hadi po stranách jsou delší a esovitě prohnutí. Zátylek přílby je zdoben rytým motivem ptáčího pesetymi ptáčími hlavami. Pás nad čelem je zdoben rytým motivem vlnitých vlasů. Vlasy jsou také zobrazeny na horní straně pravé lícnice, levá se nezachovala. Knoflík na uchycení chocholu je po stranách rytím ozdoben do podoby makovice⁶⁵. Motiv hadů se objevuje také na přílbě z Thorsberského rašeliniště.

Zajímavá je také lícnice z britského South Shields, která byla po svém dekorování změněna. Ta zobrazuje jednoho z Dioskurů v heroické nahotě drfčího koně a vyzbrojeného kopím v levé ruce.

část III. 4: Sportovní přílby

Přílby pro jezdecký sport jsou svou značnou mírou dekorace velmi známé. Známe i množství jednotlivých dochovaných exemplářů. Bude tedy těžké z nich vybrat několik pro popsání.

⁶⁵ Robinson H. R. 1975. pp. 100

Jedním z nedávno nalezených exemplářů je přilba nalezená v britském Crosby-Garret (obrazová příloha 23). Jedná se o přilbu s vyobrazenou frýfšskou kápou, a tedy by odpovídala typu Vechten, tak jak je uveden v díle Marcuse Junklemanna: *Römische Kampf- und Turnierrüstung Saamlung Axel Guttman. Frýgická kápka a mladistvá tvář zobrazená na obličejové masce dává přilbě vzhled mladého Jupitera Dolichéna*⁶⁶. Lokny vlasů kolem tváře jsou kufelovitě tvarované se spirálovitým rytým vzorem. Na vršku frýgické kápky byla připevněna soška gryfa. Gryf má roztažená křídla a přední tlapy spočívají na amfiteátru. Přilba je vyrobená ze slitiny mědi, gryf je bronzový. Obličejová maska nese stopy pocínování⁶⁷.

Dalším nedávným přírůstkem do rodiny zdobených jezdeckých přileb je přilba nalezená nedaleko britského města Hallaton (obrazová příloha 24) v roce 2003, a byl exemplář nalezen již tehdy, jeho rekonstrukce trvala až do roku 2012. Jedná se o přilbu typu Guisborough/Theilenhofen datovanou do druhé čtvrtiny 1. století⁶⁸. Přilba je zdobená plastickým motivem flémské busty, po jejích stranách jsou dva sedící lvi. Tato skutečnost napovídá tomu, že by se mohlo jednat o bohyni Kybelé, i když tato interpretace má své trhliny⁶⁹. Zajímavá je také skutečnost, že u helmy bylo nalezeno sedm kusů různých pozlacených lícnic. Některé z nich vyobrazuje postavu mořské císařovny v plné zbroji sedící v sedle, nad níž se vznášela okřídlená Victoria a pod jeho nohama ležící podrobený barbar⁷⁰. Jedna z lícnic se však tomuto motivu vymyká. Zobrazuje mufla z profilu v přilbě, epici nebo útesu se svázanými vlasy⁷¹.

Motivy na jezdeckých přilbách jsou bohaté a jejich výčet je rozmanitý. Motiv orla, který je v římských militárních relativně častý, se například objevuje na přilbách z Pfondorfu, Hadderheimu, Brigentia, Eisernes Thor, nebo Teilenhofenu. Dalším oblíbeným motivem je had, ten se objevuje na přilbách z Brigentia, Eisernes Thor, Wechtenu, nebo Kastel Weissenburg, kde jsou hadi dokonce vpleteni do vlasů masky. Lvi byli, jak už bylo řečeno, na přilbě z Hallatonu a také přilbě z Teilenhofenu. Na přilbě z Newsteadu můžeme vidět pro změnu motiv zcela běžný, totiž jednoho Kupida na voze taženém panterou, zatímco druhý volně leží. Kupidové se objevují i na přilbě z Nicopole. Přilba z Ribchesteru je navíc zdobena korunou muralis. Výčet těchto a dalších motivů by u těchto přileb mohl být velmi

⁶⁶ Jackson R. 2010. pp. 2

⁶⁷ Jackson R. 2010. pp. 1

⁶⁸ Lancastershire County Council. 2010. pp. 1

⁶⁹ Sharp H. James S. 2012 pp. 38641.

⁷⁰ Sharp H. James S. 2012 pp. 38641.

⁷¹ Sharp H. James S. 2012 pp. 38641.

dlouhý, téměř každá p ílba má své originální motivy. Zdobnost p íleb jde až tak daleko, že Peter Connolly označil p ílbu z Teulenhofenu za štěrlešný římského –patného vkusu⁷².

Pokud jde o vyobrazení tváří a hlav na římských p ílbách, jsou i zde rozdíly v kvalitě zpracování a výrazivě. Jak již bylo řečeno u typologie, nejlépe je tento rozdíl vidět u p íleb typu Resca a Straubing. Tváře na p ílbách jsou ve velké většině bezvousé. Výjimkami jsou p ílby s vousatými tvářemi. Jedna pochází ze Semendrie, kterou H. R. Robinson vidí spíše jako republikánskou nebo helénistickou p ílbu a jako velice mezi římskými jezdeckými p ílbami s obličejovou maskou.⁷³ Druhá pochází z pohřebního Tel Oum Hauran.

Shrnutí:

V kapitole v novaném p ílbám jsme si zmínili, že u p íleb typu Hagenou docházelo k výzdobě jen zídka a uvedli jsme si p íklady z keltského světa, kde je výzdoba bohatší.

U p íleb typu Weisenau jsme si popsali ozdobné puklice kryjící nýty. Popsali jsme si také dekor p ílby ze srbské Kupy a uvedli jsme si indicie naznačující, že se jedná o p ílbu centuriona. Další popsanou p ílbou byla p ílba nalezená v ece Rýn. Poté byla v nována pozornost opakujícímu se motivu chrámu na lícnicích p íleb typu Weisenau. Na konec části byla zmíněna p ílba ze sbírky Axela Guttmanna s netradiční výzdobou zpodobující myši.

U p íleb typu Niederbieber byla v nována pozornost tomu, že to je jejich p íbuzný typ Weiler, který bývá bohatě zdobený. Poté jsme si na p íkladech popsali p ílbu z Hedderheimu a její výzdobu, s tím, že byla v nována pozornost motivu hada. Nakonec této části byla zmíněna lícnice s dekorem znázorňující Dioskury.

V části v nované sportovním p ílbám jsme se v novali dekoru na nedávno objevené p ílbě z Crosby-Garret, poté p ílbě z Hallatonu. Rozebrali jsme si také nejzákladnější motivy dekoru těchto p íleb, tedy motiv orla, lva, hada. Zmínili jsme také motivy s Kupidy a p ílbu z Ribchesteru. Na rozdíl jsme zmínili jen málo o obličejových maskách.

⁷² Connolly P. 1998. pp. 237

⁷³ : Robinson H. R. 1975. pp. 107 a 112

část IV: Výzdoba pancí

část IV.1: Muskulární pancí

Pokud jde o výzdobu muskulárních pancí, je zde situace poněkud odlišná od dalších typů. Přestože nejsou výjimkou ochranné motivy tolik oblíbené u ostatních typů pancí, bývá zde často dáván prostor propagandistickým a dynastickým motivům. Tento jev je logickým důsledkem toho, že u těchto sochařských zobrazení je spjata s císařem a prezentací jejich úspěchů vojenských i dynastických. Jen toliko císař jako voják může být zobrazen v podobě a estetice pancí. Navíc i v případech, kdy zobrazeným není vládce říše, jedná se vždy o důležitou postavu v nejvyšších postaveních a tak i v jejich případě je výběr motivů ovlivněn mnohem méně osobní rovinou, ale spíše rovinou státnickou. Důležitými jsou zde emisáři říše, vojska, nebo především legie, které velí. Pokud jde o zobrazení císařů a císařek, máme velkou shromáždění více, i méně obsáhlých sdělení vetkaných přímo do hrudi a těla vládce. Právě portréty císařů a členů císařské rodiny ve zbroji se budeme v novat nyní.

Zřejmě nejznámější a nejčastěji zmiňovaným bude Augustus od Prima porty (obrazová plocha 14). Jeho hrudní pancí je pojat jako hlavní propagandistická plocha celé sochy, v jeho spodní části se nachází Tellus se dvěma dětmi symbolizující hojnost kterou Augustus přinesl. Na Augustových bocích jsou pak Apollón jedoucí na gryfovi a Diana na jelenu. Na bocích zbroje se nachází dva klečící zajatci. Stejně celého výjevu na Augustov zbroji pak je nej důležitější reliéf referující o navrácení orla ztraceného Crassem roku 53 př. n. l. v boji s Parthy. Vyjednání jeho návratu roku 20 př. n. l. bylo zajisté pokládáno za úspěch hodný zvýraznění. Tato událost byla také hlavním tématem dnes již neexistujícího Parthského vítězství oblouku na Foru Romanu. Právě tuto scénu však provází i dohad. Parthský barbar předávající insignii tak nemusí být nutně obyčejným anonymním barborem, nýbrž je někdy kterými badatelé pokládán za Phraata IV. parthského krále. U osoby přejímající orla je však výklad mnohem nejasnější, může být považován za Tiberia, Augusta, Marcu, i za personifikaci římské armády. A je však postava interpretována jakkoliv, jedná se nepochybně o římského vojáka v plné zbroji a se psem, i vlíčeným pod nohama. Postavy, které můžeme nalézt na Augustov hrudi, jsou potom bohové Sol na svém

slune ním voze a Luna letící na dosud neur ené flenské personifikaci. Nad celou scénou pak rozprostírá svůj závoj bíh oblohy Caelus.⁷⁴

Další zdobenou zbrojí je pak pancí , do kterého je od n jifl také zmín ný Germanicus z Amerie (obrazová p íloha 25). Tento muskulární pancí je zdoben celou adou motiv reprezentujících vít zství. Centrální motiv zobrazuje jednoho ze synů krále Priama, Troyla, jak je strháván z kon eckým Achileem, oba v heroické nahot . Achilles s p ílbou na hlav drfí Troyla za kade e v afl uvoln ném postoji, s druhou rukou nap afenou k úderu, zatímco mladík se marn snaffí se mu vytrhnout. Tento motiv m fle nést dvojí sd lení. A jsou ímané dle vlastního p esv d ení potomky Trójan , musela Trója padnout, aby se ím mohl zrodit. Navíc dle básníka Vergilia, se m l zrodit nový Achilles (Augustus), aby ímu p inesl mnohá vít zství a pozd ji také mír. Jedná se zde tedy o sd lení jak pro ímské, tak prodynastické (socha z ejm d íve pat íla Caligulovi, tedy lenu iulsko-klaudijské dynastie, ov-em motiv byl p enosný i na Germanica, který byl synem Tiberiova bratra Drussa, bratrem císa e Claudia a otcem císa e Caliguly. Navíc se lze domnívat, fle portrét p vodn pat íl Caligulovi, jehofl památka ov-em byla po jeho smrti zatracena (damnatio memoriae) a jehofl otec, Germanicus, mu byl vhodnou náhradou. Nad motivem Troyla a Achillea je na prsní ásti pancí e zobrazena mo ská obluda Scylla nap ahuující pravíci s kamenem. Na bocích pancí e jsou umíst ny dv Victorie, s rozepjatými k ídly. Victorie na pravém boku pancí e t ímá v ruce me s pochvou, ruka levé Victorie je pak zakryta bandalýrem, na kterém visí Germanic v me . Na zádové ásti pancí e se pak nachází dv tan ící lakedaimonské dívky s ko-íky na hlavách (tzv. kalathiskoi), tan ící vít zný tanec⁷⁵. Na p ív scích, lemujících spodní okraj pancí e, se v horní ad st ídají motivy hlav lv a satyr , dal-í ady jsou pak zdobeny motivem palmet⁷⁶.

Dále, po ásti v nované státnickém a dynastickém motiv m, je t eba se v novat i motiv m ochranným, které jak bylo jifl zmín no byly oblíbeným a logickým prvkem pro výzdobu pancí a ani u pancí muskulárních tomu není jinak. T m nejoblíben j-ími a asto se opakujícími pak byly hlavn gorgoneia a gryfové. Gorgoneia vypl ují prostor medailonu na hrudi u soch ímského generála v Mnichovské Glyptotéce, nebo na pancí ích Hadriána i Traiána z Anatolské Pergy, Hadriána z Odeonu v Tróje, Nerona z divadla Pizze Dei Celestini v Boloni, nebo torza z muzea v Capui. Lze se tedy domnívat, fle práv pro umíst ní v medailonu p ímo uprost ed hrudi se mohlo jednat o mofná nejoblíben j-í symbol.

⁷⁴ Kleiner D. E. E. 1992 pp. 65

⁷⁵ Kleiner D. E. E. 1992 pp. 65

⁷⁶ Pollini J. 2013 ; pp. 2

Dalším velmi oblíbeným motivem na muskilárních pancířích je gryf, ten je zobrazen například na Titovské z Herculanea, výše zmíněné soše Augusta od Primaporty, nebo na torzu z Veronského muzea.

Oblíbené bylo také zobrazení bohyně Victorie a motiv tropáje.

Část IV.2: Tříupínové zbroje

Tříupínové zbroje v raném principátu příliš zdobeny nebyly, máme doklady pouze o cínování jednotlivých úpin⁷⁷

V antoninské době se však tuto situaci změnilo s objevem spínacích destiček, používaných ke spínání úpinových, kroučkových nebo kombinovaných pancířů (lorica plumata)⁷⁸. Tyto desky nesly různé typy plastického dekoru, vyrobeny byly obvykle z mosazného, nebo bronzového plechu.

Příklad kompletu dvou spínacích destiček známe například z Manchingu, tyto zobrazují pravou bustu boha Marta a levá Minervu, pod oběma bustami se nachází štít. Kolem portrétu je plastický okraj kopírující tvar destičky zdobený řáfováním (obrazová příloha 26).

Motiv Martovy busty je obecně u těchto spínacích destiček oblíbený a objevuje se na celé řadě, například. Například na destičce z Hanau Steinheim, Mundelsheimu, Pfünz a Frankfurtu nad Mohanem. V případě Pfünz a Hanau Steinheimu a Frankfurtu nad Mohanem je navíc nad hlavami bohů zobrazen orl.

Celou postavu boha Marta pak zobrazuje exemplář z Carnunta, kde je navíc doprovázen opřítorkou a kozorohem, symbolem XIV. legie Geminy a I. Adiutrix.

Kromě pověrných patronů a všeobecně oblíbených motivů jak bylo uvedeno výše, na které destičky a pektorály nesou výzdobu hlásající příslušnost vojáka k jízdě.

Dobrym příkladem takovéto destičky je destička z Muova (obrazová příloha 27). Jedná se o pravou část spínání a kromě orla stejně jako na výše zmíněných destičkách je na ní vyobrazen jeden z Dioskurů, patron jezdeckého koně. Dioskur je v heroické náhotě, která má na sobě viditelný postroj. Pod tímto výjevem se nachází nápis LEG X vyvedený důlčíkem, kolem nápisu je stejným způsobem naznačena tabula ansata. Nad dioskurem je opřítorka vytekována nápis BRVTI Okraje výjevu a destičky jsou zdobeny tepáním⁷⁹.

⁷⁷ Bishop, M.C., Coulston J.C.N. 1993. pp. 85

⁷⁸ Bishop, M.C., Coulston J.C.N. 1993. pp. str. 117

⁷⁹ Musil J. 1997. pp. 48-52

část IV.3: Kroufkové brnění

Kroufkové zbroje obyčejně proslulé – zdobné nejsou ze své podstaty dávají výzdobě jen málo prostoru a jedinou plochou, kde se za normálních okolností může výzdoba vyskytovat, jsou upevňovací háčky. Ty byly obyčejně ryté, někdy s plastickými hlavičkami, každý je symbol hada. Spínacím destičkám se vnuje předchozí část.

Vzhledem k těmto skutečnostem je zde prostor pro ještě jednu zajímavou ukázkou římské proehlídkové zbroje, jedná se o pektorál nalezený v srbském Ritopeku (obrazová příloha 28). Tento pektorál musel být dříve propevněná právě kroufkové, eventuálně – upínové zbroji⁸⁰. Zbroj je vyzdobena plastickým reliéfem znázorňujícím 7 postav ve třech vlysech. Pod centrální postavou se nachází bojující dvojice v plné zbroji, přičemž jedna z postav drží kopí, zatímco druhá blížle neurčený kruhový předmět. Po obou stranách nad centrální postavou jsou vyobrazeny dvě vojenské insignie. Na pancířích jsou patrné zbytky postřehů. Výstupky pro připojení pektorálu k pancířím jsou vyzdobeny metodou bukového emailu.

Zajímavé jsou interpretační snahy o identifikaci sedmi zobrazených božstev a jejich významu.

První interpretací má na svém domě srbská archeoložka Ivana Popović a má být následující: ó na horním panelu zleva doprava – Honos (Virtus), Genius VII legie Claudie, na prostředním panelu Sol, Mars a Jupiter a na spodním panelu Saturn a Pietas⁸¹. Ta také určila bojový výjev na spodním panelu jako symbolické zobrazení bitvy u Mursy z let 258/9.

Autor článku zastává názor, že pravdivější je interpretace archeologa Radmila Petroviče, který božstva interpretuje jako personifikace dnů v týdnu. Ve spodní části vlevo to má být Saturn, s býkem a srpem jako personifikace soboty, nad ním pak Sol se sluneční korunou a bičem, jako neděle a nad ním Luna, jako personifikace pondělí. Uprostřed pancíře se nachází jediný boh, Mars ve zbroji s kopím a štítem, ten představuje úterý. Napravo nahoře pak Merkur, jako středa, pod ním pak Jupiter s bleskem jako čtvrtek a vpravo dole pak Venuše se zrcadlem jako pátek⁸².

U bojové scény se autor domnívá, že se nejedná o skutečný boj, což dokládá skutečnost, že jedna z postav drží v ruce kopí, zatímco druhá malý kruhový předmět, jak bylo zmíněno výše. Tvrdí pak, že scéna vyobrazuje rituální tanec kněží Sali, čemuž by odpovídalo i jejich

⁸⁰ Vujović M. 2000, pp. 257

⁸¹ Vujović M. 2000, pp. 257

⁸² Vujović M. 2000, pp. 259

vybavení archaickým vybavením. Předmět v ruce levého bojovníka pak vykládá jako rituální chléb nebo koláč přinesený k obětinám.⁸³

část IV.4: Lorica Segmentata

Ani lánkovaná zbroj není předmětem bohaté výzdoby, jsou to ozdobné puklice, tak jak byly popsány v části v nované přilbě typu Weisenau a ozdobné panty, které tvoří výzdobu těchto pancířů. Tyto panty byly vyráběny z mědné slitiny stejně jako nýtové puklice, což mělo jeden negativní následek, totiž, že v místech kde byly aplikovány, docházelo k elektrolytické reakci mezi nimi a železnými pláty zbroje, což urychlovalo korodování zbrojí.⁸⁴ Panty byly zdobeny pouze tvarováním, nebo rytím (obrazová příloha 29).

Shrnutí:

V části v nované zbrojí jsme si shrnuli zaprvé výzdobu muskulárních pancířů, pak jsme se podívali v detailu na imperiální propagandu na pancířích soch. Detailně jsme se v nované výzdobě pancířů Augusta od Primaporty a Germanica z Amerie. dále byla v nována pozornost gorgoneiu a gryfů na muskulárních pancířích.

U upinových zbrojí jsme se v nované spínacím destičkám a jejich dekoru. Popsali jsme si dekoraci páru destiček nalezených v Manchingu, pozornost byla v nována destičkám zobrazujícím boha Marta. Na závěr části o upinových pancířích jsme se v nované výzdobě destičky z Muova a jejímu dekoru, který odkazuje na jezdeckou výbavu.

V kapitole v nované kroužkovým zbrojí jsme si uvedli, že spínací háčky bývají dekorovány spíše lehce a poté byl dán prosto výzdobě pektorálu z Ritopeku a sporu o její interpretaci.

K lorikám segmentatám jsme si zmínili ozdobné nýtky a úpravu pantů zbrojí a také skutečnost, že zbroje jinou výzdobu neměly.

⁸³ Vujovi M. 2000, pp. 260

⁸⁴ Bishop, M.C, Coulston J.C.N. 1993. pp. 85

část V: Výzdoba Náhlenic

Římské náhlenice mají od stupňů výzdoby, známe kusy zcela nezdobené a prosté, stejně jako bohatě reliéfně zdobené.

Zvláště pozornost si jistě zaslouží pár téměř odpovídajících náhlenic, který byl nalezen společně s depotem jezdeckého vybavení v německém Straubingu (obrazová příloha . 30). Kromě jiných náhlenic, které zde v souvislosti s tímto depotem budou uvedeny. Tento pár náhlenic je v mělkém reliéfu. Na pravé náhlenici je pod obloukem mezi dvěma sloupy zobrazen nahý Herakles opírající se o svůj kyj. Kolení chrání zobrazuje bustu Minervy, nebo Bellony⁸⁵ otočenou doprava. Na části kolem kotníků jsou zobrazeny dvě rozety. Na druhé náhlenici z páru je zobrazen bohyně nahý Mars stojící také mezi sloupy s obloukem. V pravé ruce má kopí a v levé štít, na hlavě má přilbu. Vyobrazení na kolenním chráníci je totožné, jako v předchozím případě pouze je hlava bohyně otočena obráceně. Pod Martem jsou vyobrazeni dva delfíni. Na kotnících jsou zobrazeny zkrácené štíty.

Motiv Martovy postavy se opakuje ještě na jedné náhlenici z výše zmíněného depotu, Mars je zde však oděn do pancíře. Výjev je zmapován ve vysokém reliéfu a detailně propracován. Pod Martovými nohama leží gigant s hadím ocasem. Nad pravým Martovým ramenem je zobrazeno signum.

Na ostatních náhlenicích z výše uvedeného depotu se opakují motivy delfínů a flenských hlav.

Motiv boha Marta je na náhlenicích oblíbeným, dalším příkladem může být náhlenice nebo jejich fragmenty z Carnunta, Regensburgu, Pförringu. Na posledním jmenovaném případě ve společnosti Victorie. V případě náhlenice z Regensburgu je zde navíc zobrazen motiv hadů, flenských hlav a vázy.

Jako zajímavost je třeba zmínit nález kolenního chráníče z Carnunta, tento zobrazuje Ganymédovu hlavu s Frýfšskou kapkou, na té je pak zobrazena hlava Jupiterova Orla (obrazová příloha . 31).

Shrnutí:

V kapitole o nově vydané výzdobě náhlenic jsme si popsali především náhlenice pocházející z depotu jezdeckého vybavení z německého Straubingu, pozornost je věnována dvěma náhlenicím, které mají z celého nálezů nejbližší páru. Jedna z nich zobrazuje Herakla, druhá Marta. Ukázali jsme si také na několika dalších příkladech z výše zmíněného depotu, fle

⁸⁵ Junkleemann M. Born H. 1997. pp. 16

zobrazení Marta je zde oblíbeným motivem. Na závěr byl zmíněn kolenní chrám z Carnuntum s hlavou Ganyméda.

část VI: Výzdoba TMtít

Jak bylo zmíněno v části vnující se výrobě, hlavní výzdobnou plochou byla vnější strana TMtítu, barva i motivy na TMtítu sloužili k odlišení jednotlivých jednotek⁸⁶, kdyby například okrouhlé TMtíty z Dury-Europos měly dekor i z vnitřní strany. Vzhledem k materiálové povaze TMtítů však tuto stránku jejich kresebné výzdoby nemůžeme sledovat pouze v případě pozdní římských TMtítů nalezených v Duce Europa ve třicátých letech minulého století.

Jedná se o nález tří malovaných oválných TMtítů a jednoho polířcovitého. Tři oválné TMtíty byly nalezeny ve výplni nástupu a podle skutečnosti, že byl tento násep zbudován v roce 256 n.l., lze je do tohoto období datovat. TMtíty nebyly nikdy vybaveny puklicemi ani vyuflity v boji⁸⁷.

Výzdoba TMtítů byla následující: Na prvním TMtítu byly zobrazeny homérské scény (obrazová plocha .31), na spodní straně to je trojský kámen před branami města. Před ním a na hradbách stojí skupina několika osob, ať na jednu mají na hlavách frýřské šapky. Postavy jsou vyvedeny barevně, pozadí TMtítu je červené. Na horní straně je výjev dobývání Tróje. Podle polířcoví by se mělo jednat o hodovní síň⁸⁸. Ve středě výjevu se nachází dva oltáře. Po stranách se tí vojáci zabíjejí Trójany, ti leží nebo sedí na polířcovích, pouze jedna z postav klečí a natahuje se ke TMtítu ležícímu na zemi. TMtít je ornamentálně zdoben po vnějším okraji i v okolí úchopu.

Na druhém TMtítu jsou scény z Amazonomachie. TMtít je rozdělen do několika skupinek, Amazonky bojují odněvchitónech kromě, škové jsou opalí a v plné zbroji. Jedna z Amazonek klečí na kolenou, nad ní se sklání šek s mečem připraveným u jejího krku. Nad jeho postavou jsou patrná pouze písmena Y, mohlo by se tedy jednat o Achillea a Penthesileu⁸⁹.

Na třetím TMtítu známém též jako TMtít švále nického boha (obrazová plocha 32) je vyobrazena postava jediného muže na celé ploše TMtítu, ten drží v levé ruce kopí, pravá je

⁸⁶ Connolly P. 1998. pp. 233

⁸⁷ Roztovtzeff M. I. a kol., 1939, pp. 330

⁸⁸ Roztovtzeff M. I. a kol., 1939, pp. 337

⁸⁹ Roztovtzeff M. I. a kol., 1939, pp. 351

natažené k okraji –títu, dla se nezachovala stejně jako jakýkoliv náznak p edm tu, který vy v pravé ruce držel. Za postavou je na zemi položen oválný –tít. Postava je od na v plá– , na hlav je patrná p ílba, obli ej postavy se nezachoval. Kolem hlavy postavy je vyobrazena kruhová svatozá . Motvi zobrazuje n kterého z vále nických boh , není v-ak jisté kterého, vyobrazení s p ílbou není totiž obvyklé⁹⁰.

Dal-í –tít nalezený v Du e je p íválcovité sputum (obrazová p íloha 33) na rozdíl od p edchozích exemplá vyrobený skládáním a lepením tak, jak je popsáno v ásti v nované výrob . Výzdoba –títu je rozdelena do t í sekcí ohrani ených dv ma obdélníky, p í emfl vn j-í sekce je po okraji sousedícího se st ední sekcí lemována spirálovými meandry, v rozích mezi meandrem jsou umíst ny motivy ty spirálových akrotérií. Na spodní stran –títu jsou ty i osmicípé te kované rozety, mezi rozetami je vyobrazen lev. Lev sm uje k pravému okraji –títu, p í emfl t lo je zobrazeno z profilu, zatímco hlava eln . Na horní stran –títu je motiv dvou Victorií s girlandami v rukou, mezi nimi je orel s girlandou v zobáku, t lo je zobrazeno eln , hlava sm uje k pravému okraji –títu. Zbytek okrajové ásti je nabarven ervenou barvou. St ední ást dekoru zobrazuje vícebarevné florální motivy, na jejich okrajích jsou pak ty i erven vyvedené kv ty. Blíffe ke st edu je pak vícebarevný spirálový motiv se ty mi svastikami v rozích. Podklad je erný. St edový prostor je pak zanechán bez výmalby pro umíst ní puklice.⁹¹

Vyobrazení –tít na Trajánov sloupu nám dává pon kud jiný obrázek, zde jsou legioná i vybaveni –títy s jednodu-í výzdobou, na p íválcových –títech se objevuje motiv blesku s k ídly⁹², nebo vav ínového v nce. Na okrouhlých pak esovit prohnuté ornamenty.

Dal-ím dekorativní plochu pak poskytovaly puklice, neboli umbra. Krom ady nedekorovaných známe i exemplá e bohat zdobené, nap íklad puklice –títu z dolního Podunají prezentovaná v publikaci Romische Kampf- und Turnierrüstungen saamlung Axel Guttman⁹³ Marcuse Junklemanna (obrazová p íloha . 35) je vyrobena z pocínovaného mosazného plechu a zobrazuje sedící Minervu hlava nato ená k pravému okraji –títu, na hlav má korintskou p ílbu sesunutou do –íje. V pravé ruce drží z ejm kadídlo. Pod nohama na pravé stran –títu má ho ící oltá⁹⁴. Toto uspo ádání nápadn p ipomíná styl ryté výzdob puklice z Kirkhamu, kde je zobrazen obdobn sedící b h Mars. Okraj puklice je zdoben

⁹⁰ Roztovtzeff a kol., 1939, pp. 365

⁹¹ M.I, Roztovtzeff a kol., 1936, str. 457-462

⁹² Bishop, M.C, Coulston J.C.N. 1993. pp. 98

⁹³ Junklemann M. Born H. 1997. pp. 144

⁹⁴ Junklemann M. Born H. 1997. pp. 77

motivy flénských hlav a had . Na horní stran okraje je vyobrazen orel s hlavou oto enou k levé stran -títu. Zdobení je provedeno rytím, pozadí motiv je pocínované.

Dal-í zajímavou variantou -títové puklice je exemplá puklice Junia Dubitata (obrazová plocha .36) nalezený u eky Tyne jedná se o obdélníkovou puklici, která má na středě vyobrazeného orla s olivovou ratolestí, po jeho obou stranách jsou zobrazeny legionáské standarty, nad nimi je nápis LEG VII nad levou a AUG nad pravou jsou vyobrazena ty i ro ní období. Na horním panelu uprost ed je pak zobrazen boh Mars a na spodním prostředním panelu pak býk, symbol 8. legie.

Shrnutí:

V této ásti práce jsou nejd íve zmín ny -títy z nalezi-t z Dury Europos. Jsou zde popsány kresebné výzdoby jednotlivých -tít , totiž výzdoba -títu s motivy z dobývání Tróji, -títu s motivy Amazonomachie a -títu s Válé nickým bohem. Poté je rozebrána výzdoba p lválcového -títu z téhož nalezi-t . Dále se tato ást v nuje malování -tít zobrazenému na Trajánov sloupu.

Dal-í ást se v nuje popisu -títové puklice z Dolního Podunají a její výzdoba je p írovnána k puklici z Kirkhamu. Na záv r je popsána -títová puklice Junia Dubitata nalezené v ece Tyne v Anglii.

část VII: Výzdoba opask

Výzdobné prvky na opascích m ly nep eberné mnofství variant a typ tvar i výzdoby. Kování opask bylo mnohdy st íb ené nebo pocínované. Zdobeny mohly být ern ním, raflbou, rytím⁹⁵, mořná je i varianta pro ezávání (opus interasile). Vzhledem k obrovskému mnofství motiv a typ bude t eba omezit se na n kolik ukázkových exemplá . Pro raný principát by mohly být reprezenta ními kusy následující exemplá e. tvercová bronzová destička z Vindoniského muzea zobrazuje vl íci s malí kým Romulem a Remem. Opasková spona z Neapole zobrazuje boha slunce Sola s paprsk itou korunou na ty sp eřfí a kle ící postava se títém a kopím u troparia, její kování pak zobrazuje spartského hrdinu Oythydesthema, opa ná část p ezky zobrazuje bohyni Lunu na dvojsp eřfí, kování op t zobrazuje Oythydesthema se zbrojí a títém uloflenou p ed ním (obrazová p íloha . 37) . Objevují se také ornamentální a geometrické motivy.

Ve druhé polovin 2. století zač íná získávat na oblib pro ezávaná výzdoba s jednoduchými vzory, jako m fleme vid t na ukázkách z Hadriánova valu, Newsteadu a Strageathu.

Na p elomu 2. a 3. století se jifl objevují široká kování opask se složitým ornamentálním zdobením a vy ezanými slovy. P íkladem takového typu m fle být spona s nápisem Numerum omnium (obrazová p íloha .38) (spona na fotografii pochází z Römisch-Germanisches Zentralmuseum.) Objevují se i kování ve form jednotlivých písmen, jako je tomu v p ípad opaskových kování z Lyonu, rekonstruovaných jako nápis FELIX VERE.

Shrnutí:

V ásti bakalá ské práce v nované výzdob opask bylo konstatováno, fle kování opask má obrovské bohatství motiv a bylo tedy vybráno jen n kolik konkrétních kus . Jsou rozebrány jednotlivé kusy a je zmín na výzdoba opask technikou Opus interassile. Vybranými kusy pro období raného principátu jsou kusy z Vindolanského a Neapolského muzea. Pro antoninské období je zmín na pro ezávaná výzdoba. Pro t etí století popsány výzdoby s psanými motivy.

⁹⁵ Simkins, M. 2000. pp.24

část VIII: Vyhodnocení dekorativních motivů

Po části vyznívá se obecně motivem dekorace na konkrétních kusech zbroje je na sebe v novat se významu motivů samotných. V první řadě motivem nejoblíbenějším, používaným v obou slovkách armády, tedy jak jízd, tak pěchot.

Jako první takový motiv je třeba zmínit orla. Orel jakožto Jupiterův pták, v němž se promítá i únosu Ganyméda, symbol říše, císařské legie je logickou volbou pro legionářské vybavení. Symboliku legionářského orla zalovil zřejmě Gaius Marius při své reorganizaci římské armády. V římském kultu byl orel přenašečem císařovy duše na nebesa.

Dalším častým motivem používaným v obou slovkách a opatřeným nikoliv překvapivým je boh Mars, ten se objevuje jak v nahé, tak do zbroje oděné variantě. Ani boh Mars není překvapivou volbou, vzhledem k tomu, že oproti svému řeckému protěku Areovi byl vnímán jako božstvo kladné, což také ilustruje římský vztah k válkám.

Minerva, která se objevuje na římských zbrojích je ochranné božstvo a ochránkyně říma. Vzhledem k tomu, že římské vojsko bylo také strážcem římské říše, je jejich spojení vpravdě logické. Někdy může být vyobrazení Minervy zaměňováno za vyobrazení bohyně Bellony, která byla bohyní války a zastávala tak roli, která byla dříve určena bohyni Athéně.

Dalším častým motivem na římské výzbroji je motiv hada, v římských domácnostech byl had ochráncem domova a objevuje se často, jak nám dokládají nálezy z Pompejí⁹⁶. Dalším aspektem hada je skutečnost, že se jedná o esteticky vděčný motiv vhodný pro vyplnění jinak prázdných prostor. Ve spojení s ochrannou funkcí byl tedy had vhodným motivem a oblíbeným motivem pro římské vybavení.

Vedle hada mělo na výzbroji římských zbrojí své místo další strážlivé stvoření, totiž gryf. Tento zčásti orel zčásti lev je oblíbeným motivem v širokém starověkého umění, který kromě moci a síly představuje také vděčný umělecký motiv.

Významným motivem je také bohyně Victorie, ztělesnění vítězství často v níčím válečném výhycem, objevuje se ve společnosti Marty, nebo orla. Někdy též v níčím trojaion. Je vcelku pochopitelné, proč se dávkyn vítězství stala oblíbeným vojákem.

Dalším oblíbeným motivem je Gorgoneion. To jakožto apotropaický symbol je prastarý a oblíbený motiv, konec konců na své aigidě je sama samotná Athéna. Na základě etnosti připadá, kdy se objevuje v sochařských námětech na muskulárních pancích, se lze domnívat, že tato magická ochrana se těžila mezi římany vysoké oblíbenosti, hlavně v souvislosti s práv

⁹⁶ Panetta M. R. 2005. pp. 106-109

s muskulárními pancíři, určitě propojení s ní dává najevo také pítelba s maskou z Kastel Weissenburgu, kde hadi vylézají přímo z vlasů pítelby.

Na opascích jsme si také zmínili zakladatele říma, Romula a Rema, ve společnosti Kapitolské vládce. Tento motiv může být demonstrací sounáležitosti k římské říši.

Dalšími motivy vyskytujícími se na římské výzbroji jsou zvířata, tvořící symboly legií, jak jsme si ukázali výše mohli Lev, Kozoroh, nebo třeba Býk prezentovat pítelbu–nost nositele výzbroje s jejich zobrazením ke své legii.

Obraz lva, přítomný na několika výše zmíněných kusech výzbroje mohl kromě pítelbu–nosti k legii také naznačovat spojení s patronem vojáků Heraklem.

Jistě jezdeckým tématem je pak vyobrazení Dioskúrů. Oba bratři byli patrony jezdeckva a tak se k jejich božské ochraně jezdci uchýlovali⁹⁷.

Na mnoha náhlenicích z Straubingského pokladu se objevují zobrazení delfínů. Ti kromě toho, že jsou hluboce spojeni s kultem Venuše mohli mít i jistou spojitost s jezdeckým oddílem zde pítelbávajícím.

Dalším motivem objevujícím se na jezdeckém vybavení, i když ne vždy je interpretace takového zcela jasná je zobrazení Trójana Ganyméda. Tento mladík byl pro svou slávu unesen Jupiterem v podobě orla mezi bohy, aby se zde stal jejich říšním a stal se nesmrtelným. Jeho postava má však s jízdou nepříliš společného, snad jen skutečnost, že Jupiter dal jeho otci Tróovi pár koní, který byl nejrychlejší pod sluncem.

V průběhu psaní práce bylo také zmíněno také několik zajímavých a ne úplně běžných motivů. Jako první zmíním motiv kalendáře, který byl jak na publikaci Junia Dubitata a je též interpretován na Ritopeckém pektorálu, která mohla mít souvztažnost například k tomu kterým aspektům života vojáka. Mohl také představovat pomíjivost lidského života i jeho nekonečnost⁹⁸.

Dalším zajímavým motivem známým ve vojenském kontextu je zobrazení myši a chlebu na pítelb typu Weisenau ze South Shields. Můžeme se jen domnívat jaký byl význam tohoto zvířete, které obecně nemá kladné vnímání. Myš v ad kultur pítelbíná smrt a motiv bochníku a myši bývá zobrazován na pretoriánských náhrobcích, je tedy zvláštní, že si někdo zvolil takovýto motiv.

Tématem motivů na kterém vybavení jsou též kusy s císařskou propagandou, její důvod je poměrně jasný u muskulárních pancířů na sochách císařů. Objevuje se však také na jezdecké pítelbě z Hallatonu. Vzhledem k tomu, že jezdecké hry mohly být pítelbivou ukázkou

⁹⁷ Musil, J. 1997. pp. 48-52

⁹⁸ Royt, J. Tědínová A. 1998. pp. 15

moci a bohatství říe, stejně jako schopností římského vojska mohla p ílba znamenat prohlá-ení o římské moci. Konec konc ícnice zobrazují císa e drtícího barbara pod kopyty jeho kon .

Shrnutí:

V této ásti bakalá ské práce byly krátce rozebrány motivy zmín né d íve v ásti v nované výrob . Jejich význam je v n kterých p íkladech jasný, jindy ponechává prostor ad mořností. Krom motiv nej ast j-ích byl zde v nován prostor také motiv m uřlíváním ist jízdou a poté zajímavostem na které jsem p ípsaní bakalá ské práce narazil. Z toho co bylo e eno v p edchozích kapitolách pak bylo shrnuto, fe velké oblib se t -ily motivy Orl , boha války Marta, Minervy ebeny. Bellony, Hada, Gryfa, Victorie, nebo Gogoneia a Gryf . Jezdce pak chránili jejich patroni Dioskurové. Bylo téř e eno, fe na jezdeckém vybavení nalezeném ve Straubingu je ásto zobrazován delfín. Dále, fe se na n kterém jezdeckém vybavení vyskytuje zobrazení Ganyméda, nebo jiných postav s frygickou ápkou. Na záv r byla zmín na dvojice zvlá-tních motiv , z římské výzbroje totiž my-í s bochníkem chleba a kalendá ních motiv . Na záv r jsou zmín ny motivy zobrazující propagandu íe.

Závěr

Tato bakalářská práce sledovala výrobu, podobu a především dekoraci římských zbrojí období principátu.

V kapitolách bylo použito typologické zařazení, kterému byla dána přednost před chronologickým zřetělením z hlediska a také proto, aby bylo možné mapovat dekoraci na jednotlivých typech zbrojí. V kapitole o výrobě jsou kapitoly strukturovány tak, aby je popsán způsob výroby, je-li znám specifický, dále je popsána podoba jednotlivých typů a jejich hlavní rozpoznávací znaky na konci jednotlivých kapitol bylo pak rozepsáno na kterých částech byly tyto typy dekorovány.

V kapitolách v novaných výzdobách pšůb je v podkapitole o pšůbách typu Hagenou nezbylo, nebylo konstatováno, že dekor nebyl nikterak specifický a nepatří neobjevují se zde žádné motivy, které by bylo možné snadno rozebrat. Přitom jsou zmíněny dva příklady obdobných pšůb z keltského prostředí, které jsou dekorovány velmi bohatě. Kapitola o typu Weisenau byly zmíněny ozdobné puklice kryjící nýty, které se na těchto pšůbách používaly a byly popsány dekorace dvou konkrétních pšůb s dekorem a zmíněny motivy na nich zobrazené. Kapitola o typu Neiderbieber se v novaných hlavních výzdobách pšůbůzých pšůbů typu Weiler, jelikož samotný typ Niederbieber nebývá pšůbůzoborný. Je zde popsán dekor pšůbů z Hedderheimu. V kapitole v novaných sportovních pšůbů je popsán dekor dvou nedávno objevených pšůbů. Poté je v novaných pozornost věnována motivům na těchto pšůbů.

Kapitola o výzdobách pancířů je rozdělena na podkapitoly věnující se muskulárním pancířům, šupinovým pancířům, kroučkovým zbrojím a řetězovaným zbrojím. V kapitole o muskulárních pancířích jsme si rozebrali politickou výzdobu na dvou sochařských dílech tento pancíř zobrazujících. Poté byla pozornost věnována motivům nepolitickým, které se na nich také vyskytují. V části v novaných pancířů šupinových jsme si pak ukázali několik příkladů špičáků a jejich motivy, přičemž byla věnována pozornost motivům spojeným s jízdou. U kroučkových zbrojí pak byla věnována pozornost špičákům pro upevnění ramenních chráničů a poté byla pozornost přenesena na pectorál z Ritopéku, který mohl na takovou zbroj mohl patřit. V části v novaných řetězovaným zbrojím došlo ke konstatování, že tento typ zbroje byl dekorován jen sporadicky.

Kapitola o výzdobách náholenic byla zaměřena hlavně na nálezy jezdeckých náholenic, především pak kusů ze Straubingu. Kromě popisu dekoru dvou kusů náholenic byly popsány i motivy dekoru, které se objevují v souvislosti s tímto vybavením opakovaně.

Kapitola o štítech kladla důraz na exempláře se zachovalou kresebnou výzdobou. Popsány byly i ty i známé kusy z lokality Dura Europos a poté i hlavní motivy zobrazené na štítech z Trajánova sloupu. Na závěr kapitoly byly popsány i zdobené poklice štítů a jejich dekorace.

V kapitole v nově vybrané výzdobě opasků bylo po konstatování, že motivy na kování jsou po etně vybrány n kolik reprezentativních kusů pro demonstraci vývoje dekoru na této části výzbroje.

Poslední kapitola vyhodnotila data nashromážděná i popisu výzdoby římských zbrojí a byly vyzvednuty ty nej zajímavější, s tím výsledkem, že motivy zabírající se válečnou tematikou, ochrannými a válečnými bořstvy, apotropaickými motivy a ty symbolizující příslušnost jednotlivým oddílům byly nejoblíbenější. Byl také proveden pokus o vyhodnocení jejich významu. V závěru kapitoly pak byla věnována pozornost motivům neobvyklým.

Na závěr je třeba říci, že téma dekorativních motivů souvisejících s vojenskou výstrojí a výzbrojí je nesmírně obsáhlé a poskytuje prostor pro léta studia a práce.

Římská vojenská archeologie je, jak už bylo řečeno v počátku této práce velmi obsáhlou a zpracovávanou tematikou, přesto je její potenciál stále obrovský a s každým novým nálezem se rozrůstá.

Seznam poufíté literatury:

Bishop, M.C., Coulston J.C.N. Roman military equipment: From Punic Wars to the fall of Rome. First Edition. London. B. T. Datsford Ltd. 1993. 256 p. ISBN: 0 7134 6637 5

Connolly P. Greece and Rome at war. Second Edition. London. Greenhill Books. 1998. 320 p. ISBN: ISBN 10: 185367303X ISBN 13: 9781853673030

Cowan R. Roman Legionary: 58 BC ó 69 AD. First Edition. Oxford. Osprey publishing Ltd. 2003 (1). 65 p. ISBN: 1 84176 600 3

Cowan R. Imperial Roman Legionary: AD 161-284. First Edition. Oxford. Osprey publishing Ltd. 2003 (2). 64 p. ISBN 1 84176 601 1

D'Amato R. Roman Centurions 31 BC-AD 500: The Classical and Late Empire . First Edition. Oxford. Osprey publishing Ltd. 2012. 48 p. ISBN 978 1 84908 795 7

Fields N. Roman Auxiliary Cavalryman : AD 14-193 First edition. Oxford. Osprey publishing Ltd. 2006. 64 p. ISBN 1 84176 973 8

Goldsworthy A. Armáda starého íma. 1. edice. Praha. Slovart. 2010. p eklad Lenka Svobodová. Helena Vacinová. 224 p. ISBN 978-80-7391-262-8

Jackson R. Roman Cavalry Sports helmet from Crosby Garrett, Cumbria. Finds.org.uk [online] c.2010. last revision 9 September 2010. [cit 07.08.2014] dostupný na [www http://finds.org.uk/documents/file/rjReport.pdf](http://finds.org.uk/documents/file/rjReport.pdf)

Junklemann M. Die Reiter Roms. Teil 3, Zubehör, Reitweise, Bewaffung. First edition. Mainz. Philipp von Zabern. 1992. 227 p. ISBN 3-8053-1288-1

Junklemann M. Born H. Römische Kampf- und Turnierrüstungen: Sammlung Axel Guttman. First Edition. Mainz. Philipp von Zabern. 1997. 222 p. ISBN 3805316682

Junklemann M. Reiter wie Statuen aus Erz. First Edition. Mainz. Philipp von Zabern. 1996. 128 p. ISBN 3-8053-1821-9

Kleiner D. E. E. Roman Sculpture. First edition. New Haven & London. Yale university press. 1992. 477 p. ISBN 10 0300059485. ISBN 13 9780300059489

Künzl E. Gladiusdekorationen der frühen römischen Kaiserzeit: Dynastische Legitimation, Victoria und Aurea Aetas. Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz 43. 1996. 383-474.

Leicester County Council. Hallaton helmet update december 2010. Leics.gov.uk [online] dec. 2010. Archived on original 9. March 2013. [cit 07.08.2014] dostupný na [www http://www.leics.gov.uk/hallaton_helmet_update_december_2010.pdf](http://www.leics.gov.uk/hallaton_helmet_update_december_2010.pdf)

Marek V. Kalivoda J. Antické Vále né um ní. První edice. Praha. Svoboda. 1977. 619 p.

Musil, J. část slavnostního pancíře jezdecké X. legie geminy, *Studia Hercynia* I, 1997, 48-52

Panetta M. R. Pompeje: Historie, život a umění zmizelého města. 1. vydání. Brno: Rebo Productions CZ spol. s r. o. 2005. přeložila Kadlecová I. Svobodová L. Kovařík J. 416 p. ISBN 80-7234-466-8

Pollini J. The Bronze Statue of Germanicus of Ameria (Amelia) : Summary of a talk given at Museo Archeologico di Amelia for the Rome Society of AIA. Academia.edu [online] 22. june 2013. [cit 01.07.2014] dostupný na www

http://www.academia.edu/4160086/The_Bronze_Statue_of_Germanicus_from_Ameria_Amelia_Summary_of_a_Talk_Given_at_the_Museo_Archeologico_di_Amelia_for_the_Rome_Society_of_the_AIA_06_22_13_by_John_Pollini_Prof._of_Classical_Art_and_Archaeology_University_of_Southern_California

Radman-Livaja I. Militaria Sisciensia 1: Nalazi rimske vojne opreme iz Siska u fundusu Arheološkog muzeja u Zagrebu. Zagreb. Sv. 1. Katalozi i Monografije AMZ-a. 2005. 223 p. ISBN 953-6789-15-9

Robinson H. R. The armour of imperial Rome. First Edition. London. Arms and Armour Press. 1975. 200p., ISBN. ISBN 10: 0853682194 ISBN 13: 978-0853682196

Royt J. a Urdívá A. Slovník Symbolů. 1. vydání. Praha. Mladá fronta. 1998. 201 p. ISBN 80-204-0740-5

Roztovtzeff M. I. Bellinger A. R. Hopkínová C. Welles C. B. The Excavations at Dura-Europos: conducted by Yale University and the French Academy of Inscriptions and Letters: Preliminary report of the sixth season of work October 1932 to March 1933. First edition. Prague. Kondakov institute. 1936

Roztovtzeff M. I. Brown. F. E. Welles C. B. The Excavations at Dura-Europos: conducted by Yale University and the French Academy of Inscriptions and Letters: Preliminary report of the seventh and eighth seasons of work 1933-1934 and 1934-1935, First Edition. Prague. Kondakov institute. 1939.

Sharp H. James S. Reconstructing the Hallaton helmet. *Current Archeology* [online] 2. feb. 2012. [cit 07.08.2014] dostupný na www <http://www.archaeology.co.uk/specials/hoards/reconstructing-the-hallaton-helmet.htm>

Simkins M. Roman Army from Caesar to Trajan. 18th edition. Oxford. Osprey publishing Ltd. 2000. 47 p. ISBN: 0-85045-528-6

Vujović, M. O paradnom oklopu iz Ritopeka - pohvala vernosti ili Carmen Saliare. *Singidunum* II. 2000. 255-264